

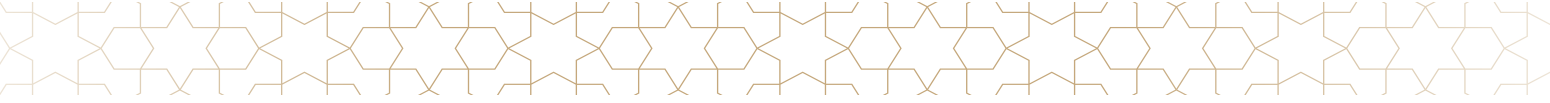

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI XIX

TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE KONYA

İLMÎ HAYAT

2023 KONYA

BAHÂEDDİN VELED: VAHŞ'TAN KONYA'YA MUTASAVVİF BİR ÂLİMİN YOLCULUĞUNUN YORUMLANMASI

Yahya BAŞKAN

Prof. Dr. İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ybaskan@hotmail.com,
ORCID: 0000-0003-4881-409X.

ÖZ

Bahâeddin Veled, meşhur sufi Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin babası olup Harezm bölgesinde yaşamış âlimlerden birisidir. Harezmşah Devleti sınırları içerisinde hayat süren Bahâeddin Veled, bölgede yaşanan Harezmşah-Gur mücadelesi ayrıca Moğol Hanı Cengiz'in etrafa yaydığı tehdit ve korku sebebiyle 1210'lu yıllarda Vahş veya Belh'ten ayrılarak, önce Bağdat'a arkasından da Hac ibadeti niyetiyle Hicaz'a gitmiştir. Muhtemelen burada tanışmış olduğu âlimlerin etkisiyle Anadolu'ya yönelmiştir. Malatya'ya gelmiş burada pek fazla durmayarak, Erzincan'a yönelmiştir. Bir müddet Erzincan'da Mengücek Beyi Fahreddin

Behramşah'ın yanında kalan Bahaeddin Veled, Behramşah'ın ölümü veya Alâeddin Keykûbâd'ın Mengücekoğlu Beyliğine son vermesi üzerine Larende'ye gelmiş yedi yıl kadar kalmıştır. Oğlu Mevlânâ'yı burada evlendiren Bahâeddin Veled, hanımı Mü'mine'yi de burada kaybetmiştir. Eşinin türbesi Larende'de olup Mevlânâ'nın Annesinin Türbesi olarak şöhret bulmuştur. Alâeddin Keykûbâd'ın daveti üzerine Konya'ya gelip buraya yerleşen Bahâeddin Veled, büyük bir merasimle karşılanmıştır. İki yıl kadar Konya'da yaşadktan sonra 1231'de hayatını kaybetmiş ve Konya'ya defnedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahâeddin Veled, Mevlânâ, Alâeddin Keykûbâd, Sultan Veled, Eflâkî, Vahş, Belh, Konya.

BAHA' AL-DIN VELED: INTERPRETING THE JOURNEY OF A MYSTICAL SCHOLAR FROM WAHSH TO KONYA

ABSTRACT

Baha al-Din Walad was the father of the famous Sufi Mawlana Jalal al-Din Rumi and was one of the scholars who lived in the Harezm region. Baha al-Din Walad, who lived within the borders of the Khorezmshah State, left Vahsh or Belh in the 1210s due to the Khwarazmshah-Gur struggle in the region, along with the threat and fear spread by the Khan of Mongols, Genghis. He first went to Baghdad and then to the Hejaz with the intention of pilgrimage. He probably went towards Anatolia under the influence of the scholars he met there. He came to Malatya and did not stay here long, and went towards Erzincan. Baha al-Din Walad, who stayed with Beg of Menguceks, Fahr al-Din Bahramshah for a while in Erzincan, came to Larende after Ala al-Din Qayqubad ended the Principality of Menguceks and stayed for seven years. Baha al-Din Walad, who set the marriage of his son Mawlana here, also lost his wife Muminah here. His wife's tomb is in Larende and it became famous as the tomb of Mawlana's Mother. Baha al-Din Walad, who came to Konya and settled there upon the invitation of Ala al-Din Qayqubad, was welcomed with a great ceremony. After living in Konya for two years, he died in 1231 and was buried in Konya.

Keywords: Baha al-Din Walad, Mawlana, Ala al-Din Qayqubad, Sultan Walad, Eflaqi, Vahsh, Belh, Konya.

GİRİŞ

Anadolu irfanının önde gelen siması Mevlânâ Celâleddin'in Türk tasavvuf tarihinde şüphesiz önemli bir yeri olup, babası Bahâeddin Veled'in Harezm bölgesinden ailesi ile birlikte Türkiye Selçuklu Konya'sına gelmesi, Anadolu tasavvufu bakımından etkileri günümüze kadar süren mühim bir gelişmenin başlangıcı olmuştur. Bahâeddin Veled, sonradan tarikat haline dönüşecek olan Mevlevîlikte, *aktâb-ı seb'a*'nın ilk sırasındaki zat olarak mühim bir geleneğin de başlamasına vesile olmuştur.

Bahâeddin Veled ve ailesi, kaleme almış oldukları tasavvufi tecrübelerini anlatan eserlerle yazılı geleneğe ve aynı zamanda bugünkü akademik araştırmalara büyük katkıda bulunmuşlardır. Oğlu Mevlânâ Celâleddin, torunu Sultan Veled ve ikinci nesilden torunu Ulu Arif Çelebi'nin müridi tarafından kaleme alınan eserler ayrıca diğer müridânın eserleri de buna dâhil edilirse ciddi bir Mevlevî külliyyatı meydana geldiği rahatlıkla görülecektir. Nitekim çalışmamızın meydana gelmesinde ilgili kaynakların büyük katkısı olmuştur. Dolayısıyla Bahâeddin Veled'in Anadolu'ya göçü ve bu göçün tarihi zemininin ele alınmasının Anadolu Selçuklu ve Beylikler tarihine katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Bugüne kadar bu göç hadisesi birçok makale ve kitaba konu olmuştur. Çalışmamızda yeni bir kaynak teklifi yapılmayıp, mevcut kaynaklar üzerinden; tarihi seyrinde bazı meseleler ele alınıp, mukayeseler yapılarak, yorum gayretinde bulunulacaktır. Bu yorum gayreti meselelerin çözümünü vadetmese de yeni sorular ortaya çıkaracaktır.

Sultan Veled'e göre, Bahâeddin Veled Harezmsah Hükümdarı Muhammed'in ve Belh'lilerin zulmünden dolayı oradan ayrılmıştır. Allah O'nun gönlüne, hemen çıkmasını, oradakilerin kendisinin gönlünü kırdığını ve onlara azap göndereyim belalarını vereyim diye ilham etmiştir. Haktan bu hitabı işiten Bahâeddin Veled Hicaz'a hareket etmiştir. Daha O yoldayken Tatar askeri Belh'i işgal edip yakıp, yıkmış ve sırrın eseri tecelli etmiştir¹¹²².

Sultan Veled dedesi hakkında, “O atalarından beri Belh şehrinde” demektir¹¹²³.

Aile kökeni hakkında eserinin girişinde, “Babam, üstâdım ve şeyhim, âriflerin sultânı, Hak ve dîn'in Celâl'i Belh'li Huseyn oğlu Muhammedin oğlu Mevlânâ Muhammed” şeklinde malumat naklederken, dedesinin asıl isminin Muhammed olduğunu öğrenmekte¹¹²⁴, Bahâeddin adının ise âlim olması sebebiyle kendisinin unvanı olduğunu anlamaktayız. Nitekim başka bir bahiste, “atamızın lakabı Bahâeddin Veleddi” cümlesi bu noktada aydınlatıcıdır¹¹²⁵.

Dedesine sultânı'ı ulemâ unvanını, Hz. Peygamber'in Belh müftülerine rüyalarında söylediğini bunun üzerine bu adla çağrılmaya başlandığını ifade etmektedir¹¹²⁶. Bu rivayet dedesinin yani Bahâeddin Veled'in eseri Maârif'te de zikredilmektedir¹¹²⁷.

Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin müridi Eflâkî'nin Menâkıb'ında, Bahâeddin

Veled'in Rûm'a gelmesi hakkında nakiller mevcuttur. Babası Celâleddin Hüseyin'in Belh'te yaşayan bir âlim olduğu ve Harezmsah hanedanından Alâeddin Muhammed'in kızıyla evlendiği ve bu evlilikten Bahâeddin Veled'in dünyaya geldiği hikâye olunmaktadır¹¹²⁸.

Mevlevî kaynaklarından Sipehsalar Menâkıb'ında da, Bahâeddin Veled'in Belh'te bulunduğu, ailesinin ve kendisinin âlim aynı zamanda mutasavvıf olup, Harezmsah Hükümdarı Alâeddin Harezmsah'ın da onun müridi olduğu nakledilmektedir¹¹²⁹. Sultan Veled'in eserinde dedesi hakkında böyle bir nakil bulunmamaktadır. Bu anlatımın Bahâeddin Veled veya Mevlânâ ailesini ululamak maksadıyla kayda alındığı düşünülmektedir¹¹³⁰.

Eflâkî'ye göre, Bahâeddin Veled Belh'te tasavvufî neşve ile vaazlarda bulunurken filozof ve bid'atçı olarak vasıflandırdığı Fahreddin Râzî ve Muhammed Harezmsah ile arasını açmış bunun üzerine de ailesiyle birlikte Belh'ten ayrılıp önce hilafet merkezi Bağdat'a, oradan da Hac niyetiyle Mekke'ye gitmiştir. Oğulları, Mevlânâ Celâleddin beş, kardeşi Alâeddin ise yedi yaşındadır¹¹³¹.

Kaynaklarımızdan Sipehsalar bu konuda; Bahâeddin Veled'in, Belh'te yaşayan Fahreddin Râzî ve diğer bazı âlimlerle arasındaki tartışmaları uzunca anlattıktan sonra Bahâeddin Veled'in Belh'ten ayrılmaya karar verip, tale-

¹¹²² Sultan Veled, *İbtidânâme*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Ankara 1976, s. 240-276.

¹¹²³ Sultan Veled, s. 273.

¹¹²⁴ Sultan Veled, s. 1.

¹¹²⁵ Sultan Veled, s. 237.

¹¹²⁶ Sultan Veled, s. 236, 237.

¹¹²⁷ Bahâeddin Veled, *Maârif*, (çev. Şadi Aydın-Elvir Musiç), İstanbul 2018, s. 163, 164.

¹¹²⁸ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. I, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1973, s. 108-110.

¹¹²⁹ Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, (çev. T. Yazıcı), İstanbul 1977, s. 17, 18.

¹¹³⁰ B. Füzûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, (F. N. Uzluk), Konya 2005, 52-54.

¹¹³¹ Eflâkî I, s. 114, 116.

beleri ve ailesiyle Bağdat’a geldiğini söylemektedir¹¹³².

İlk kaynaklardan Sultan Veled’te dedesinin ilmi üstünlüğü nakledilirken; “*Fahr-i Râzî ve yüzlerce İbni Sînâ, o can gözü açık ere karşı kim olabilirdi ki?*”¹¹³³ cümlesinin dışında Bahâeddin Veled Fahreddin Râzî anlaşmazlık ve ihtilafı hakkında bir malumat mevcut değildir.

Bahâeddin Veled’in yapmış olduğu sohbetlerinden meydana getirilen *Maârif*’inden Belh’ten ayrılma sebebi hakkında açık bir bilgi edinmek mümkün olmamaktadır. Bahâeddin Veled eserinde, Fahr-i Râzî ve Harezşah’ı olumsuz cümlelerle zikretse de ayrılış sebebi olarak onları göstermez. Bu isimlerle beraber Zeyn-i Kişî’den de bahseden Bahâeddin Veled Onlar hakkında; “*Sizler geniş gönlü ve tomurcukları bırakıp karanlığa kaçmışsınız ve hayale tutulmuşsunuz. Bu üstünlüğün sebebi nefsin galebe çalmasıdır ve nefis sizi amelsiz bırakır, kötülüğe sevk eder. Ve o memleket şeytanlara aittir*”¹¹³⁴. Bu paragrafta zikredilen, *o memleket şeytanlara aittir* cümlesi ağır ve oldukça ilginç olup konumuz bakımından da bir ipucu mahiyetindedir. Başka bir bahiste Fahreddin Râzî hakkında çok ağır konuşarak; “*O dehrilerin ve mülhitlerin başıdır*” cümlesini kullanır. Bu cümleleri sarf ettiği bahiste Fahreddin Râzî’nin, ***Herat’ın şeyhülislamı*** olduğunu da zikretmektedir¹¹³⁵. Yani Râzî ve Belh irtibatı noktasında bir ifadeye rastlanmamaktadır¹¹³⁶.

Bahâeddin Veled, tabiatçıları, dehrileri ve yıldızla ilgilenenleri de eserinde yer yer tenkit etmektedir¹¹³⁷.

Bahâeddin Veled’in bu tartışmaları Belh’te mi yoksa kendi eserinde çok sık geçtiği üzere Vahş’ta mı yaşadığını tam bilemiyoruz. Bunun ele alınması kendisinin Rûm’a nereden geldiği hususuna ışık tutacaktır. Yukarıda zikretmiş olduğumuz kaynaklarda Bahâeddin Veled’in Belh’li olduğu hep vurgulanmaktadır. Hatta Konya’daki mezar kitabesinde de *Belhli Muhammed b. el-Hüseyn b. Ahmed’in türbesidir* ibaresi bulunmaktadır¹¹³⁸. Ancak eseri *Maârif*’te anlatılan yaşanmışlıklara bakılırsa Bahâeddin Veled Vahş yaşanmışlığı Belh’e göre çok fazla öne çıkmaktadır. Hemen ifade edelim ki burada ele almak istediğimiz husus kendisinin Belh’li olup olmadığından ziyade, Anadolu’ya getiren sürecin nerede ve nasıl yaşandığı sorusuna cevap aramaktır.

Bahâeddin Veled’in, şehrin Kadı’sı veya Kadıları ile arasının iyi olmadığını anlamaktayız. Ancak bu Kadı’nın Belh’in mi, Vahş’ın mı yoksa başka bir şehrin Kadısı mı olduğunu anlamak bazen mümkün olmamaktadır. Aşağıda Vahş ile alakalı nakilleri göreceğimiz üzere Veled-Vahş mekân ilişkisini sormamız ve sorgulamamıza sebep olmaktadır.

Anlatılana göre, Kadı kendisinin sultanı’l ulemâ olduğunu kabul etmemiş bunun üzerine Merv’li bir hâcenin rüyasında Bahâeddin Ve-

¹¹³² Sipehsalar, s. 20, 21.

¹¹³³ Sultan Veled, s. 237.

¹¹³⁴ Bahâeddin Veled, s. 83.

¹¹³⁵ Bahâeddin Veled, s. 206, 207.

¹¹³⁶ Füzüzanfer, Bahâeddin Veled Fahreddin Razi anlaşmazlığı hususunda şunları söylemektedir; “*Mevlânâ’nın doğumu 1207, Bahâeddin Veled’in de yola çıkışı 1212’den sonra mümkün değildir. Fahreddin Razi 1209’da vefat*

etmiştir. Bu yüzden Baha-i Veled’in hicreti zamanında vefat edeli 4 yıl olmuştur. Bu sebeple kendisinin Fahreddin Razi sebebiyle göç ettiği tabiatı ile doğru değildir”. B. Füzüzanfer, s. 59.

¹¹³⁷ Bahâeddin Veled, s. 159, 200.

¹¹³⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 660.

led'in sultanu'l ulemâ olduğu söylenmiştir¹¹³⁹. Kadı Ebû Said'e seslenilerek, *Vahş'ın işlerini kendine havale etme zira bu işler Allah'ın uhdesindedir, halk da onun tasarrufundadır ikazı yapılmıştır*.¹¹⁴⁰

Maârif'te zikredilen Kadı anlatımına benzer bir nakil de Eflâkî'nin Menâkıbı'nda görülmektedir; “*Velî Şeyh Haccâc-ı Nessâc şöyle rivayet etti ki: Kadı-i Vahş itibarlı bir adamdı ve dünyanın bilginlerindendi. Bu adam Baha Veled'in sultanü'l ulema lakabını, Maârif ve fetva, kitaplarının önsözünden silmek istiyordu. Mevlânâ (Bahâeddin) hazretleri bu hali öğrendi ve 'Vahş'ın adı ve künyesi varlık defterinden pek yakın bir zamanda silinecektir' buyurdu. Beş gün sonra Kadı-i Vahş ahirete göçtü*”¹¹⁴¹.

Bahâeddin Veled'in eserine dikkatli bakıldığında görüleceği üzere, Belh'ten ziyade Vahş'ın öne çıktığı görülür. Çekişmeleri, ihtilafları hep Vahş üzerindendir.

Bütün bu anlatım ve kayıtlardan Bahâeddin Veled'in Vahş'ta hayat sürdüğünü veya yaşamının bir kesitinin burada geçtiğini düşünmemiz mümkündür. Nitekim eserde, Râzî Mahmud Abdürrezzak ve Abdullah Hindî'nin kendi aralarındaki konuşmalarında görmüş oldukları rüya anlatılmakta, buna göre; Vahş Sultanı, ona bağlı askerler ve köleler görülmekte, Bahâeddin Veled ise yüksek bir yerde oturmaktadır¹¹⁴². Rüyanın içeriğinden ziyade bizi ilgilendiren tarafı bu anlatımda Bahâeddin Veled'in rüyada *Vahş'ta Sultan* ile birlikte görülmüş olmasıdır. Bu konuda kanaatimizi pekiştirecek olan baş-

ka bir bilgi de, Bahâeddin Veled'in, Gur Padişahının hicri 600 (1204) senesi Şevval ayında Vahş'ın kapısına kadar geldiğini ve halkın endişelerini nakletmesidir. Ayrı bir bahiste, Reşid-i Buhârî'nin; “*Vahş Savaşı birçok Gurlu'yu sofî edip Manastırlara oturttu*” sözüne Bahâeddin Veled'in vermiş olduğu cevap yer almaktadır¹¹⁴³. Bu nakilden de Bahâeddin Veled'in Vahş'ta bulunduğunu anlamamız mümkündür.

Vahş, bugün Tacikistan'ın güneybatısında Khatlon Bölgesi'nde bulunan bir vilayet olup, Belh'in kuzeyinde yer almaktadır. Bölge, Vakhsh vadisi olarak da bilinmektedir¹¹⁴⁴. Tarihi bir şehir olan Vahş, kaynaklarda Belh'e olan uzaklığı üç günlük mesafe olarak kaydedilmiştir¹¹⁴⁵.

Konumuz bakımından Vahş'ta meydana gelen savaş ve tarihi mücadeleyi biraz daha açmak faydalı olacaktır.

Harezmşah Hükümdarı Alâeddin Tekiş'in 1200 senesinde ölümü üzerine bu durumdan istifadeyle rakip Gur Sultan'ı Gıyâseddin Muhammed'in, Talekan, Merv, Nişabur, Belh gibi Harezmşahlara ait yerleri ele geçirmesi üzerine bölgede büyük kargaşa ve huzursuzluk ortaya çıktı. Babasının yerine Harezm tahtına oturan Muhammed b. Tekiş Horasan şehirlerini hâkimiyetine alıp, kargaşayı ortadan kaldırmak için harekete geçti. Bu esnada Gur Sultanı ölmüş yerine Gur tahtına Muizzeddin oturmuştur. Bu taht değişikliği Harezmşah Muhammed'in işine

¹¹³⁹ Bahâeddin Veled, s. 163, 164.

¹¹⁴⁰ Bahâeddin Veled, s. 284.

¹¹⁴¹ Eflâkî I, s.126.

¹¹⁴² Bahâeddin Veled, s. 238, 255.

¹¹⁴³ Bahâeddin Veled, s. 292, 330.

¹¹⁴⁴ Mukim Siamardov, *Tacikistan'da Pamuk Üretiminin Ekonomik Analizi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa 2020, s. 26; Kaynaklarda Penc ile Vahş arasındaki eyaletin Huttel veya Huttelan adını taşıdığı ifade edilmektedir. Bk. V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (haz. H. D. Yıldız), Ankara 1990, s. 72.

¹¹⁴⁵ V. V. Barthold, s. 75.

yaramış ulemâ ve halkın da büyük yardımlarıyla Horasan'da hâkimiyeti büyük ölçüde sağlamıştır¹¹⁴⁶.

Bahâeddin Veled'in eserinde verilen hicri 600 (1204) tarihinde Gur Sultan'ının Vahş şehrinin kapısına gelmesi hadisesi, özetini vermiş olduğumuz Gur-Harezmsâh mücadelesi olmalıdır. Şehrin kapısına dayanan Gur Sultanı ise, Şihâbeddin'dir. Veled'in eserinde Gur Sultan'ının veziri olarak zikredilen *Îmâdeddin*'in ise Gurluların Belh emiri *Îmâdeddin Ömer* olması muhtemeldir. Bir müddet sonra Harezmsâh Muhammed, Belh'i *Îmâdeddin*'den alarak kendini de hapsedmiştir¹¹⁴⁷.

Bahâeddin Veled'in, Gur padişahının hicri 600 yılı Şevval ayında (1203-1204) Vahş kapısına dayandığında şehirde olduğunu tahmin ettiğimizi dile getirmiştik. İlgili tarihlerde Harezmsâhlarla, Gurlular arasında Belh ve Herat gibi Horasan şehirlerinde büyük bir mücadele verilmekteydi. Bahâeddin Veled'in bu esnada kendi eserinden hareketle Vahş şehrinde yaşadığını tahmin etmekteyiz. İbnü'l Esir ve Cüveynî gibi tarihi kayıtların vermiş olduğu malumatın anladığımız kadarıyla, halkın büyük huzursuzluk çektiği, âlimlerin bu huzursuzlukta öne çıkıp halkı yatıştırmaya çalıştığı görülmektedir¹¹⁴⁸. Nitekim Bahâeddin Veled'in oğlu Mevlânâ Celâleddin Rûmî, ilgili süreci eserinde şu cümlelerle zikreder; "*Semerkant'da idik*

ve Harzemşah Semerkand'ı muhasara etmiş idi ve asker sevk edip cenk eyler idi. Vaktaki şehri yağma edip ahalisini esir ettiler"¹¹⁴⁹.

Semerkant bu dönemde Vahş'ın da içinde bulunduğu bölgede yer almaktadır. Nitekim aşağıda da anlatılacağı üzere, Bahâeddin Veled *Maârif*'inde, Vahş Melikinin kendisine, *Kadı Gilek'i Semerkant'a bir vazife ile gönderdiğini* anlatmaktadır. Bu noktada Mevlânâ Celâleddin'in dönem olaylarında zikretmiş olduğu Semerkant'ta yaşananlar, Gurlularla-Harezmsâhlar arasındaki hadiselerin bir yansımasından ibaret olmalıdır¹¹⁵⁰.

Tam da bu ortamda Bahâeddin Veled'in şehirden ayrılmaya karar verip vermediği veya Rûm diyarına tam da bu kargaşa ortamı sebebiyle mi göç ettiği akla gelmektedir. Kanaatimizce Bahâeddin Veled'in Anadolu'ya daha doğrusu Bağdat, Hicaz yoluyla Anadolu'ya hicretinin tam da bu dönemde olması ilgili kanaati tahkim etmektedir. Daha da açarsak; siyasi sarsıntılar ve bunun yol açmış olduğu huzursuzluk bütün bunların üstüne bazı ilmi ve idari çekişmeler Bahâeddin Veled'in Harezmsâh bölgesinden ayrılmasında başlıca âmil olmuşa benzemektedir. Bu durumun kendi eserinden nakledeceğimiz şu malumatla daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Bahâeddin Veled, Vahş Meliki ile görüşmesinden bahsetmekte ve Allah'ın yaratması hakkında kendisi ile konuştuğunu nakletmektedir. Melik kendisine, *Kadı Gilek'i Semerkant'a bir vazife ile gönderdiğini* anlatmaktadır. Bu anlatımın hemen arkasından gelen fasılda; "*sabah*

¹¹⁴⁶ İlgili dönem hadiseleri hakkında gnş. bilgi için Bk. Çoşkun Erdoğan, *Harezmsâh Alâeddin Muhammed Dönemi Siyasi Tarihi (1200-1220)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016, s. 119-135; S. Haluk Kortel, "Gur Devleti'nde Bir Türk Kumandan: Tâceddin Yıldız", *İstanbul Üniversitesi, Tarih Dergisi*, S. 39, İstanbul 2004, s. 48.

¹¹⁴⁷ Çoşkun Erdoğan, s. 132, 133.

¹¹⁴⁸ İlgili kaynakların bu dönemle alakalı vermiş olduğu bilgilerin kullanımı için Bk. Çoşkun Erdoğan, s. 119-135.

¹¹⁴⁹ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fîhi Mâ Fih*, (trc. Ahmed Avni Konuk), İstanbul 1993, s. 157.

¹¹⁵⁰ İlgili dönemde Semerkant merkezli yaşanan olaylar hakkında Bk. Çoşkun Erdoğan, s. 129.

kalktığında kendisine hak ve doğru yolda gitmek isteği geldiğini, yapılan işlerin, dinar, dirhem veya padişah, vezir ve emirin hediyesi değil Allah rızası için olması gerektiğini” söyledikten sonra, **“bu vilayette bana iş olmadığı için buradan gideyim** sözü nasıl doğru olur, gam, acizlik ve fakirlik korkusuyla bir yere gitmemek Müslümanlığa uygun düşmez” demektedir. İlgili cümlelerini, **“Sahabe asla Müslümanlıktan dolayı bir şey sahibi olmadı, fakirlikten bahsetmediler ve hicretleri iş için değildi, kendi hazır işlerini terk edip hicret ettiler”** diyerek tamamlar¹¹⁵¹.

Bahâeddin Velede eserinin takip eden bir faslında *Vahş Kadı*'sına, Fakih Ali Parsihan'a, bu memleketten git dediği için hışımlanıp bir şey söylediğini bundan dolayı da çok pişman olduğunu zikretmektedir¹¹⁵². Burada anlatılanlardan hareketle Bahâeddin Velede kendisinin de böyle bir muameleye maruz kaldığını veya ima edilmek istendiğini düşünmekte ve bunun için mi kızmaktadır? sorusuna cevabı olmasa da nakledilen metne sormamız gerektiği kanaatindeyiz.

Nakletmiş olduğumuz bütün bu hicret bahislerinin kendisinin Anadolu'ya gelmesi noktasında oldukça önemli olduğunu düşünmekteyiz. Yukarıdaki satırlarda sıraladığımız siyasi çekişmelerin yol açtığı huzursuzluk ve sıkıntıların, Harezmsah, Gur, Kara Hıtaylar ve Abbasi Hilafetinin de bu ilişkilere müdahil olmasıyla¹¹⁵³ ilerleyen yıllarda artarak devam etmesi Bahâeddin Velede'in Vahş veya Belh'ten ayrılma zeminini hazırladığını düşünmemiz

mümkündür. Bu noktada iki hususa dikkat çekmemiz gerekmektedir;

İlki, Nesevî'ye göre, 1215'lere gelindiğinde Harezmsah Alâeddin, gayri insani bir emir vermiş, Harezmi'de esir bulunan yirmi kadar emirin öldürülmesini istemiştir. Bunlar arasında Selçuk Sultanı Tuğrul, Belh Hükümdarı İmâdüddin, Termiz Hükümdarı Behrem Şah, Bamiyan Hükümdarı Alâeddin'in yanında *Vahş Emiri Cemâlüddin Ömer* de bulunmaktadır¹¹⁵⁴.

İkincisi, Harezmsah Alâeddin Muhammed'in Bağdat Halifesi ile olan çekişmesinin yanında Kübrevî Şeyhi Mecdüddin Bağdâdî'yi idam ettirmesi ulema ile kendisini ve aynı zamanda annesi Türkan Hatun'u karşı karşıya getirmiştir.

W. Barthold bu durumu, *doğu İslam siyasi teşkilatının çöküşü* başlığında şu cümlelerle anlatmaktadır; *“Abbassiler zamanında ortaya çıkan Tahiriler ve Samaniler devrinde daha da gelişen doğu İslam bünyesi şimdi tamamıyla ortadan kaldırılmış bulunuyordu. Divanın hiçbir önemi kalmadı. Ulemâ Şeyh Mecdeddin'in katli ile Halife aleyhine zorla çıkartılan fetvadan dolayı Harezmsah'ı affedemiyorlardı. Muhammed'in kâfirler boyunduruğundan kurtardığı halk, kurtarıcıları aleyhine isyan edince, isyanın bastırılması için sel gibi kan aktı”*¹¹⁵⁵.

Zikretmiş olduğumuz iki vak'a bölgedeki siyasi olayların özetini ve yol açmış olduğu huzursuzluğu bize sunması bakımından oldukça aydınlatıcıdır.

¹¹⁵¹ Bahâeddin Velede, s. 308, 309.

¹¹⁵² Bahâeddin Velede, s. 331.

¹¹⁵³ Bölgedeki mücadele hakkında gnş. bilgi için Bk. W. Barthold, s. 372-392; Çoşkun Erdoğan, s. 127-167.

¹¹⁵⁴ Nesevî'nin Celâleddin Harezmsah bölümü tercümesi için Bk. Necip Aşım, *Celâlütin Harezmsah*, İstanbul 1934, s. 32.

¹¹⁵⁵ W. Barthold, s. 399, 403.

Vermiş olduğumuz bu bilgilerin dışında Bahâeddin Veled'in *Maârif*'inde Hacı Sıddık isminde birisinden olumsuz olarak bahsedilmektedir. Kim olduğu ve nerede yaşadığını tam bilemiyoruz ancak kuvvetle muhtemel Vahş'ta bir yaşanmışlık olmalıdır. Bu kanaatimizi artıran *Maârif*'te, *Hacı Sıddık ve melikin zulmünü düşünüyordum*¹¹⁵⁶ cümlesindeki *melik* ibaresidir. İlgili cümle ve ibare eserde umumiyetle Vahş üzerinden hep kullanılmaktadır. Bir başka yerde de; "*Hacı Sıddık benim halimi alt üst eden olduğundan ey cüzler, eğer onu mahvetmeye kalkarsanız vacip bir işi görmüş olursunuz, zira muhabbetin şartı yabancı çer çöpü dışarı atmaktır*" ifadelerine yer verir¹¹⁵⁷. Yer vermiş olduğumuz Hacı Sıddık ile münasebetleri nerede yaşanmıştır? Bahâeddin Veled'in Vahş veya Belh'ten ayrılmasında bu anlaşmazlık ne kadar etkili olmuştur. Kaynak yetersizliği sebebiyle bunları bilmemize maalesef imkân bulunmamaktadır.

Bölge ile alakalı çalışmaları bulunan Richard Foltz, XIII. yüzyıl başlarında Zagros'tan Hindukuş'a kadar olan dağlar, güneyde Harizm'in egemenliği altına girmişti dedikten sonra, Bahâeddin Veled'in Vahş'tan göç ettiğini ve hatta oğlu Mevlânâ'nın da burada dünyaya geldiğini bu sebeple bugün Taciklerin Mevlânâ'yı kendilerinden saydıklarını söylemektedir. Ancak bu bilgiler için her hangi bir kaynak atfında bulunmamıştır¹¹⁵⁸.

Bahâeddin Veled'in bölgeden ne zaman ayrıldığını tam olarak bilemiyoruz. Sipehsalar

Bahâeddin Veled'in oğlu Mevlânâ Celâleddin'in h. 604 (1207-1208) senesinde dünyaya geldiğini söylemektedir¹¹⁵⁹. Eflâkî ise, *Belh'ten ayrılıp önce hilafet merkezi Bağdat'a, oradan da Hac niyetiyle Mekke'ye gitmiştir* dedikten sonra, *oğulları, Mevlânâ Celâleddin beş, kardeşi Alâeddin ise yedi yaşındaydı* demektedir¹¹⁶⁰. Mevlânâ ile alakalı çalışmalarıyla tanınan H. Ritter, h. 609 (1213) tarihinde şehirden ayrıldıkları kanaatindedir¹¹⁶¹. Yukarıda da zikredildiği üzere Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, eserinde; "*Semerkad'ta idik ve Harzemşah Semerkand'ı muhasara etmiş idi ve asker sevk edip cenk eyler idi. Vaktaki şehri yağma edip ahalisini esir ettiler*" cümlelerini zikreder¹¹⁶². Mevlânâ bölgede cereyan eden olayları görmüş gibi anlatmaktadır. Beş yaşındaki bir çocuk anlatmış olduğu hadiseyi bu kadar net hatırlayabilir mi? Mevlânâ Celâleddin bu olayı başkasından nakille anlatmıyorsa; acaba doğum tarihi biraz daha erken olabilir mi? Veya yaşı biraz büyük olup, ailenin bölgeden ayrılışı daha geç bir tarihte mi gerçekleşmiştir? maalesef bilemiyoruz.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde Bahâeddin Veled'in Rûm yolcuğunu aktarıp bazı meselelere dikkat çekmeye gayret edeceğiz.

Eflâkî'ye göre, Bahâeddin Veled Bağdat'ta iken Belh'in Tatarların istilasına uğrayacağını söylemiş, daha şehirden ayrılmadan Cengiz Han Belh'e yürümüş yağma etmiştir. Kâbe'den dönüşte Şam'a uğramış, kendisine burada kalması istenmiş fakat O bunu kabul etmeyip;

¹¹⁵⁶ Bahâeddin Veled, s. 197.

¹¹⁵⁷ Bahâeddin Veled, s. 244.

¹¹⁵⁸ Richard Foltz, *A History of The Tajiks Iranians of The East*, London 2019, s. 91. (Eseri bize hatırlatıp, temin eden Yusuf Ziya Söylemez'e teşekkür ederim)

¹¹⁵⁹ Sipehsalar, s. 33.

¹¹⁶⁰ Eflâkî I, s. 114.

¹¹⁶¹ H. Ritter, s. 30.

¹¹⁶² Mevlânâ Celâleddin, s. 157.

“Allah yurdumuzun Rûm ülkesinde olmasını buyuruyor ve bizim toprağımız Konya başkentindedir” diyerek Malatya’ya gelmiştir¹¹⁶³.

Sultan Veled ve Eflâkî’ye göre; Bahâeddin Veled’in Belh halkına incinip şehirden ayrılmasının cezası olarak Allah onlara Tatarları bela olarak göndermiştir. Tarihi sürece baktığımızda Harezmsahlrın hâkimiyetinde olan Belh ve mücavir şehirler Moğol Hanı Cengiz tarafından 1220’li yıllarda ele geçirilip birçoğu yağma edilmiştir. Belhliler 1221 senesinde Cengiz’in kendilerini affedeceği düşüncesiyle teslim olmuş ancak Cengiz; büyükten küçüğe, yaşlıdan gence herkesi boş alana toplayıp kılıçtan geçirmiş, bahçeleri ateşe verip, sarayları yerle bir etmiştir¹¹⁶⁴.

B. Füzûzanfer, Mevlânâ Celâleddin’e ait biyografik çalışmasında; Bahâeddin Veled’in Belh’ten ayrılışının en büyük sebebinin, Tatar ordusunun merhametsizce kan dökücülüğünden doğan korku olduğunu ifade eder¹¹⁶⁵. Bu korkuya, 1200’lü yılların başlarında Gur-Harezmsâh mücadelesini de eklediğimizde Füzûzanfer’in işaret etmiş olduğu huzursuzluk ve korkunun insanları çok fazla etkilediği rahatlıkla anlaşılabacaktır. Füzûzanfer, Cengiz Han’ın Belh’e hücumunu 1214 senesinde göstermektedir. Ancak

zikretmiş olduğumuz kaynaklar Belh’in düşmesini 1221 olarak kaydetmektedirler. Füzûzanfer’in Eflâkî’ye dayanarak yapmış olduğu hesaba göre, Bahâeddin Veled bölgeden 1212 veya 1213 senelerinde ayrılmıştır. Yani Moğol istilasını yaşamamış ancak yaymış oldukları korkuyla ayrılmıştır. Bahâeddin Veled, Belh’te veya bölgede yaşananları Mevlevî kaynaklarının ifade ettiği üzere Bağdat’ta veya Rûm’da öğrenmiştir. Fakat Tatarların zulmünün Belhlilere Allah’ın bir cezası olduğu yorumu ise şüphesiz Bahâeddin Veled’i öne çıkarma gayreti olmalıdır¹¹⁶⁶.

Bahâeddin Veled’in *Maârif*’inde bahsimizi alakadar ettiğini düşündüğümüz şöyle bir ifade bulunmaktadır; “Her vakit bir toprağı ya da bir vilayeti bir millet ele geçirir. Binlerce kez **Belh** vilayeti mülhidlerin oldu”¹¹⁶⁷. Bu cümlelerden Belh’in Moğollar tarafından ele geçirilmesi mi anlatılmıştır? Bunu bilme imkânımız maalesef bulunmamaktadır.

Sipehsalar’a göre, Bahâeddin Veled Harezmi coğrafyasından ayrıldıktan sonra Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykûbâd’ın adamları Bağdat’a gelmişler ve Bahâeddin Veled’i burada görüp, O’nun üstün özelliklerini Konya’daki Sultana bildirmişlerdir. Bunun üzerine Sultan’da ona karşı bir alaka ortaya çıkmış ve daima onunla yüz yüze gelmeyi istemiştir. Veled buradan Hac farızasını yerine getirmek için Hicaz’a gitmiş, oradan da Erzincan’a gelmiştir¹¹⁶⁸. Sipehsalar’da Malatya zikredilmektedir.

¹¹⁶³ Eflâkî, s. 117-120.

¹¹⁶⁴ Abdülkadir Donuk, “Cüveynî ve Moğol Mezalimi”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S. 44, İstanbul 2009, s. 52, 53; Bilen Yılmaz, *Moğolların Türkistan Fethi ve Sonuçları (13-14. Yüzyıllar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2019, s. 95; Döneme ait doktora çalışması yapan Çoşkun Erdoğan bu konuda; “Belh’e gelen Moğollar, şehrin ileri gelenleri tarafından çok iyi karşılandılar. Belh halkının bu iyi karşılaması hoşlarına gittiği için hiçbir kötü muamelede bulunmadılar ve buraya Şihne atayıp yolarına devam ettiler” demektedir. Erdoğan bu bilgiyi anladığımız kadarıyla İbn’ül Esir’e dayandırmaktadır. Ç. Erdoğan, s. 253.

¹¹⁶⁵ B. Füzûzanfer, s. 60.

¹¹⁶⁶ M. Nazif Şahinoğlu, “Bahâeddin Veled”, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 460, 461.

¹¹⁶⁷ Bahâeddin Veled, s. 258.

¹¹⁶⁸ Sipehsalar, s. 22.

Eflâkî'deki kayıtlara göre; Malatya'ya gelip buradan ayrılan Bahâeddin Veled meşhur müritlerden, Şeyh Kahvareger, Hâcegî, Şeyh Haccâc ve daha başkaları ile Erzincan'a gelmiştir. Burada Melik Fahreddin ve eşi İsmet Hatun'un yüksek teveccühleri ile dört yıl kalıp medrese de ders vermiştir. Fahreddin Padişah ve eşinin ölümlerinden sonra Konya'ya tabi Larende şehrine ulaşmıştır¹¹⁶⁹.

Kaynaklardan nakletmiş olduğumuz seyahat güzergâhı hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmamız konunun anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

Bahâeddin Veled'in Erzincan'da bulunduğu sırada karşılaştığı ve himayesinde bulunduğu Fahreddin Padişah, döneminde âlimlere kol kanat germesiyle tanınan Mengücekoğlu Fahreddin Behramşah olmalıdır. Bahâeddin Veled acaba Malatya'da iken Behramşah'ın davetini alarak mı Mengücek Başşehri Erzincan'a gitmiştir? Bunu bilemiyoruz.

Eflâkî'nin kaydına göre Bahâeddin Veled Malatya'ya gelmiş oradan da Erzincan'a geçmiştir. Malatya, Selçuklu şehzadelerinin kaldığı ve Ulu Camisinin bulunduğu bir hanedan şehridir. Buradan Selçuklu başşehri Konya'ya geçmeyip Erzincan'a gitmesi muhtemelen Mengücek Bey'i Fahreddin Behramşah'ın daveti ile alakalı olmalıdır. Âlim ve sanatkârlara olan alakası ile tanınan Behramşah ve oğlu Davudşah dönemlerinde Erzincan'a âlimlerin davet edildiği veya bazı âlimlerin de onlar adına

eser kaleme aldıkları bilinmektedir. Bahâeddin Veled'in Mengücek topraklarına davet edilmiş olabileceği ihtimali bakımından bu âlimlerden bir kaçına bakmamızda fayda bulunmaktadır.

Meşhur şair Genceli Nizâmî, Fahreddin Behramşah'a *Mahzenü'l Esrâr* adlı bir eser kaleme alıp ithaf etmiş bunun üzerine Behramşah 5000 dinar altın ve diğer hediyeler ile onu mükâfatlandırmıştır¹¹⁷⁰.

Behramşah'ın oğlu Davudşah meşhur tabib Muvaffakuddin Abdullatif'i Halep'ten Erzincan'a davet etmiş O da 1228'de şehre gelmiştir. Birkaç mühim eser yazıp Davud Şah'a ithaf eden Abdullatif iki sene burada kalmıştır¹¹⁷¹.

İlgili dönemde Anadolu'ya gelen ve Erzincan'da bir müddet ikamet eden âlim ve mutasavvıf Necmeddin Dâye'nin hikâyesi Bahâeddin Veled'e benzemekte olup bir fikir vermesi bakımından önemlidir. 1204'lü yıllarda Hazretm'de bulunan Necmeddin Dâye, burada meydana gelen siyasi ve dini bazı çatışmalar sonrası, Muhammed Hazretmşah ve Fahreddin Râzî ile de sıkıntılar yaşayıp Anadolu'ya yönelmiş, Malatya'da meşhur mutasavvıf Sühreverdi ile karşılaşmıştır. Bağdat Halifesinin elçisi olarak Alâeddin Keykûbâd ile Konya'da görüşüp, dönüş yolunda olan Sühreverdi, Necmeddin Dâye'ye, *gurbet hayatının zorluklarını anlatmış ve akabinde Alâeddin Keykûbâd'ı kastederek 'sultân-ı dinperver, talihli bu pâdişahın' devletine sığınmasını tavsiye etmiştir*¹¹⁷². Bura-

¹¹⁶⁹ Eflâkî I, s. 120, 121; Sadık Yiğitbaş eserinde, Doğu Anadolu'da halen Bahâeddin Veled'le birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelen kimselerin soyundan olduklarını ve bu hususta yazılı seçerelerinin bulunduğunu söyleyenler vardır demektedir. Bu husus hak. Bk. M. Sadık Yiğitbaş, *Kiği*, İstanbul 1950, s. 253.

¹¹⁷⁰ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1998, s. 62.

¹¹⁷¹ Turan, s. 74.

¹¹⁷² Eyyüp Yılmaz, "Moğol İstilas Sürecinde Kübrevî Bir Derviş: Necmeddin Dâye'nin Gözüyle Ortaçağ Anadolu'suna Dair Bazı Değerlendirmeler", *Selçuk Türkiyatı*, S. 54, (Nisan 2022), s. 52.

dan Konya'ya giden Necmeddin kaleme almış olduğu, *Mirsâdü'l İbâd* adlı eseri Sultan Alâeddin Keykûbâd'a ithaf etmiş, Sultan da kendisine büyük hediyeler vermiştir¹¹⁷³. Daha sonra Konya'dan ayrılan Necmeddin Dâye, Mengücekoğlu Bey'i Davudşah'ın davetiyle 1224 senesinde Erzincan'a gitmiş ve bir müddet burada kalmış, O'nun adına da bir eser kaleme almıştır. Necmeddin Dâye bir müddet sonra buradan ayrılacaktır¹¹⁷⁴.

Bahâeddin Vele'd'in, Fahreddin Behramşah'ın ölümünden sonra şehirden ayrılmasında muhtemelen O'nun yerine geçen oğlu ve hanedan üyelerinin iktidar kavgasına düşmelerinin arkasından başlayan huzursuzluğun büyük payı olmalıdır. Bunun yanında devrin kaynaklarından İbn Bibi'de de nakledildiği üzere bu kavgalar Türkiye Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykûbâd tarafından değerlendirilmiş, Erzincan Selçuklu Devleti sınırlarına dâhil edilmiştir¹¹⁷⁵.

Bahâeddin Vele'd'in ilgili dönem hadiselerinin tam göbeğinde olduğu şüphesizdir. Kendisinin bu kargaşadan ne kadar etkilendiği, bu sebeple mi Konya tarafına hareket ettiğini tahminlerin ötesinde etraflıca bilmemiz imkân dâhilinde değildir. Ancak cevaplanması zor da olsa burada göz önünde bulundurulması gereken husus, Bahâeddin Vele'd, Erzincan'ı ve Mengücekoğullarını önce nüfuzu sonra da hâkimiyeti altına alan Selçuklu Sultanı tarafından Konya veya Larende'ye davet edilmiş veya 'götürülmüş müdür'?

Tabii ki bu sorunun cevabını vermemiz müşkildir. Ancak Orta çağ'da, bir şehri ve ülkeyi fetheden veya nüfuzu altına alan fatihlerin o memleketlerde bulunan âlim, sanatkâr ve salih kişileri kendi merkezlerine davet etmeleri veya zorla nefyetmeleri geleneğini dikkate alırsak ilgili soru karşımıza yeni bir mesele çıkaracaktır. Hemen ifade edelim ki bu mesele şimdilik kaynakların kifayetsizliği ve muahharlığı sebebiyle çözülemeyip sadece tartışılacak bir husus olarak karşımızda durmaktadır.

Mengücekliler topraklarında bulunan, Necmeddin Dâye, Muvaffakuddin Abdullatif ve Bahâeddin Vele'd'in Erzincan'dan ayrılma tarihleri, Mengücek hanedanı içindeki çekişmelerin arttığı, bunun üzerine de Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbâd'ın Mengücek Bey'i Davud'u Ilgın'a getirip ikamet ettirmesi ve Mengücek Beyliği'ne son verdiği dönemdir (1228). Nitekim Davud Şah'ın daveti ile Erzincan'a gelen Abdullatif iki sene burada kalmış ve *eğer Sultan Alâeddin tarafından Erzincan ilhak olunmasa idi bu şehirde devamlı oturacağını* söylemiştir¹¹⁷⁶.

Üzerinde durulması gereken diğer bir husus Türkiye Selçuklu Sultanlarının ve özellikle de Alâeddin Keykûbâd'ın dönemin önde gelen âlimlerini Konya'ya davet etmeleri geleneğidir¹¹⁷⁷.

Alâeddin Keykûbâd'ın âlim bir zat olan Residuddin el-Fargânî'ye 1234 yılında gönderdiği davetiye bu bakımdan mühim bir örnektir. Ey-

¹¹⁷³ İbn Bibi, *El Evamirü'l Ala'ye Fi'l Umuri'l Ala'ye*, C. I, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s. 253.

¹¹⁷⁴ E. Yılmaz, s. 56, 57.

¹¹⁷⁵ İbn Bibi I, s. 364-368.

¹¹⁷⁶ Osman Turan, s.74.

¹¹⁷⁷ Alâeddin Keykûbâd dönemi âlimleri hakkında geniş bir çalışma için Bk. Havva Nur Turgut, *I. Alâeddin Keykûbâd Dönemi Bilim ve Düşünce Hayatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009, s. 40-90.

yûbî Sultanı ile arası açılan Fargânî Bağdat'a gitmiş burada iken kendisine Alâeddin Keykûbâd'ın daveti ulaşmıştır. Ancak Halife El Müstensir kendisini Bağdat'ta alıkoymuştur¹¹⁷⁸.

Selçuklu Sultanı Rükneddin Kılıç Arslan'ın rahatsızlığı sonrası tedavisi için Erzincan'dan Konya'ya davet edilen tabip Alâeddin Erzincanî'ye ihtimamına ve yaptığı ilaçlara mukabil hazineden 3000 sultani dirhem para ödenmiştir¹¹⁷⁹.

İbn Bibi'nin şu cümleleri bu noktada oldukça anlamlıdır; “*Selçuklular kültür ve edebiyat adamlarını yoksulluk vadisinden, fakirlik çölünden kurtarıp onların yüzünü dünyayı aydınlatan güneş gibi ağartıp her isteklerini, kalbi temiz insanların duası gibi geçerli kılarlardı*”¹¹⁸⁰.

Orta Çağlarda âlimlerin kendilerine hami arama geleneğini de konuyla alakalı olarak göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Âlimler himayesi altına girmiş oldukları devlet adamlarının merkezlerinde bulunurlar ve buralardaki medreselerde ders verip aynı zamanda ilgili devlet adamları adına kitap kaleme alırlardı. Karşılığında ise itibar, siyasi mevki ve bugün için telif ücreti olan bir atıyye beklenir, hâsılı müellif kendisine eseri vasıtasıyla hami temin etmek maksadını göz önünde tutardı¹¹⁸¹.

Bahâeddin Veled'in de zikretmiş olduğumuz hami arama geleneği çerçevesinde Erzincan'dan, Larende veya Konya'ya gelmiş olmasını ihtimaller arasında değerlendirmemiz mümkündür.

Aşağıda ayrıca ele alacağımız üzere, Bahâeddin Veled, torunu Sultan Veled'e göre Kâbe'den Konya'ya, erken dönem Mevlevî kaynağı Sipehsalar'a göre Erzincan'dan Konya'ya gelmiştir.

Eflâkî'deki kayıtlara göre ise; Erzincan'da Melik Fahreddin ve eşi İsmet Hatun'un yüksek teveccühleri ile dört yıl kalıp medresede ders veren Bahâeddin Veled, Fahreddin Padişah ve eşinin ölümlerinden sonra Konya'ya tabi Larende şehrine ulaşmıştır¹¹⁸².

Larende'de Alâeddin Keykûbâd'ın naiplerinden şehrin Subaşısı Emir Musa, Bahâeddin Veled ve ailesini çok iyi karşılamıştır. Eflâkî kendisinden *temiz ve sadık bir Türk'tü* cümleleriyle bahsettiği Emir Musa, O'nun için bir medrese yaptırmış, Bahâeddin Veled yedi yıl bu medresede kalmıştır.

Bahâeddin Veled'i karşılayan Emir Musa'nın kim olduğu noktasında tam bir bilgimiz yoktur. Türkiye Selçuklularının Larende'deki Subaşısı olduğu Eflâkî'de kayıtlı olup hakkında başka da malumat bulunmamaktadır. Kendisi Karamanoğlu Beyi Emir Musa ile karıştırılmaktadır¹¹⁸³. 1350'li yıllarda hayat sürdüğünü bildiğimiz Karaman Beyi Emir Musa ile Bahâeddin Veled'i karşılayan Musa arasında bir asırlık zaman dilimi bulunmaktadır. Burada esas tartış-

¹¹⁷⁸ Wilferd Madelung, “11. ve 13. Asırlarda Hanefî Âlimlerin Orta Asya'dan Batıya Göçü”, *Maturidilik*, (haz. Sönmez Kutlu), Ankara 2003, s. 371.

¹¹⁷⁹ Osman Turan, s. 64.

¹¹⁸⁰ İbn Bibi I, s. 433, 434.

¹¹⁸¹ Bu konuda bilgi veren eserler için Bk. Sabri Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul 2006, s. 228-246; Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul 1996, s. 13-135; Fahri Unan, “Osmanlı Resmi Düşüncesinin İlmiye Tarihi İçindeki Etkileri: Patronaj İlişkileri”, *Türk Yurdu*, C. XI, S. 45, (Mayıs 1991), s. 33-41.

¹¹⁸² Eflâkî I, s. 120, 121.

¹¹⁸³ B. Füzüzanfer, 1330'lu yıllarda Larende'ye gelen İbn Batuta'da kayıtlı, Karamanoğlu Emir Musa ile karıştırmaktadır. B. Füzüzanfer, s. 67.

lan mesele Larende'de inşa olunan medresenin hangi Emir Musa'ya ait olduğudur. Yukarıda zikrettiğimiz üzere, Eflâkî, Larende'ye gelen Emir Musa'nın bir medrese yaptırmış olduğunu söylemektedir. Yaklaşık bir asır sonra Karamanoğlu Beyi Emir Musa'nın da Larende'de bir medrese inşa ettirmiş olduğu kabul edilir. Esasen bu tartışmayı başlatan, Larende'de, 1928 senesinde yıkılan ve Karamanoğlu eseri olarak kabul gören medresedir.

Osmanlıların Karamanoğullarına son verdikten sonra ilk tahriri olan 1474 sayımında Larende'de *Emir Musa Medresesi*, vakıfları ile beraber kaydedilmiştir. Bu kayıtlı olan medrese yukarıda zikretmiş olduğumuz isimlerden hangisine aittir sorusunu ele almamız gerekmektedir.

Karamanoğullarına ait tarihi malumatı hülasa etmemiz konumuz bakımından faydalı olacaktır; Larende 1320'li yıllarda Karamanoğullarının hâkimiyetine girmiş olmalıdır. Mücadele halinde olan iki kardeşten Bedreddin İbrahim Larende'de, Burhaneddin Musa da Ermenek'te hüküm sürmektedir. Bedreddin İbrahim ulu bey olmalıdır. Larende'ye 1330'lu yıllarda gelen İbn Battuta şehir hakkında; “*Daha önce öz kardeşi Musa Bek bu diyara hâkim bulunuyor-ken Mısır hükümdarı Melik Nasır'ın verdiği bir bedel karşılığında tahtından inmiş, yerine Mısır'dan bir orduyla birlikte bir emir gönderilmiştir. Sultan Bedreddin şehri ele geçirerek bir saray inşa ettirip devletin payitahtı haline getirdi*” demektedir¹¹⁸⁴. Bu metinden anladığımız, Bedreddin İbrahim'in Larende'yi kardeşi Musa'dan almış olup şehri payitahtı haline ge-

tirdiğidir. Dönemin ana kaynağı olan Eflâkî'nin vermiş olduğu bilgiye göre de Larende'de Bey olarak Bedreddin İbrahim bulunmaktadır¹¹⁸⁵.

Musa buradan Karamanoğullarının diğer hanedan şehri olan Ermenek'e gitmiş, 1339'da da bir medrese yaptırmıştır. Bu medrese Karamanoğullarının inşa ettiği ilk medresedir¹¹⁸⁶.

Memlûk müellifi Kalkaşandî, Emir Musa'nın Memlûk Sultanı ile görüşüğünü zikredip, kendisinin Ermenek Bey'i olduğunu kaydetmiştir¹¹⁸⁷. Emir Musa'nın Beyliğin Ermenek topraklarında hüküm sürdüğü noktasında İbn Battuta'daki bilgiyi, Kalkaşandî ile mukayese ettiğimizde Larende hâkimiyeti noktasında bir kanaate varmamız mümkün olmaktadır.

1500 ve sonrası senelere ait tahrirlere baktığımızda Emir Musa'ya ait; medrese, cami, hamam ve Zâviye gibi eser ve vakıflarının da Ermenek'te olduğu görülmektedir¹¹⁸⁸.

1474 tarihli Karaman tahririnde ise Emir Musa'ya ait Larende'de sadece bir medrese kaydı bulunmaktadır¹¹⁸⁹. Bu da Karamanoğlu Emir Musa'nın hüküm sürmüş olduğu yer hakkında bize bir fikir sunmaktadır.

¹¹⁸⁵ Celal Kuçek'in Konya Dergâhından alıp Larende'ye götürmüş olduğu havuzu tekrar Konya'ya iade eden Larende'deki Karamanoğlu Bey'inin Emir Bedreddin İbrahim olduğunu görmekteyiz. Bk. Eflâkî II, s. 281.

¹¹⁸⁶ İsmail Çiftçioğlu, “Ermenek'te Emir Musa Bey Medresesi ve Vakfiyesi”, *İlmi Araştırmalar*, S. 12, İstanbul 2001, s. 74-78.

¹¹⁸⁷ Salih Güzelçiçek, *Kalkaşandî'nin Subhu'l A'sâsında Anadolu Şehirleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2019, s. 47, 57.

¹¹⁸⁸ Bilal Gök, *Ermenek Kazası (1500-1600)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 2006, s. 108, 109, 147, 161-168, 180.

¹¹⁸⁹ Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, s. 25.

¹¹⁸⁴ İbn Battûta *Seyahatnâmesi I*, (çev. A. S. Aykut), İstanbul 2000, s. 414.

Emir Musa adına elimize geçen sikkeler *Ermenek*'te, İbrahim Bey'in sikkesi ise *Larende*'de darb edilmiştir. Her iki para da Memlûk Sultanı Melik Nasır adına basılmıştır¹¹⁹⁰. Bu da yukarıda atıfta bulunduğumuz İbn Batuta ve Kalkaşandî'de Larende ve Ermenek bağlamında zikredilen Memlûk Sultanı-Karamanoğlu Beyliği ilişkisini teyit etmektedir.

1928'e kadar harap bir halde ayakta olan medresenin kitabesinin olmaması bize yukarıdan beri kaynaklardan hareketle tahlil yapma gereğini ortaya çıkarmıştır. Medreseyi harap halde gören Halil Edhem kitabenin olmadığını zikredip, *Karamanoğlu Musa Bey'in inşa ettirmiş olduğu kestirilemez* dedikten sonra, içerde bulunan mezarların Karaman hanedanından isimlere ait olması ve bu mezarların birisinin de h. 750/1349 tarihli olması sebebiyle Musa Bey'in de yaptırmış olabileceğini zikretmektedir¹¹⁹¹.

Yukarıdaki paragraflarda ele aldığımız belge ve karineler istikametinde; 1474 tarihli tahrirde Larende'de Emir Musa adına kayıtlı medresenin, Eflâkî'de Bahâeddin Velede adına Larende'de Emir Musa'nın inşa ettirdiği medrese olduğu kanaatindeyiz.

Bahâeddin Velede, Larende'de on sekiz yaşına giren oğlu Muhammed'i (Mevlânâ Celâleddin) Semerkandlı Hoca Şerefeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun'la evlendirmiş, bu evlilikten 1226'da Sultan Velede ve Alâeddin dünyaya gelmişlerdir¹¹⁹². Bu evlilikten dünyaya gelen Sultan Velede ismi hakkında, "*Babam da, babasına beslediği sevgi dolayısıyla beni, o erenler padişahıyla adaş etti*" diyerek dedesinin adını aldığı söylemektedir¹¹⁹³.

Bahâeddin Velede eseri *Maârif*'te; "*az konuşmak nasıl olur*", şeklinde kendisine soru soran Âlime Gevher Hatun'dan bahsetmektedir¹¹⁹⁴. Âlime olarak vasıflandırdığı bu hatun, gelini Gevher olmalıdır.

Bahâeddin Velede'in eşi Mü'mine Hatun'un ve oğlu Alâeddin'in Larende'de vefat ettiğine dair geç dönem Mevlevî kaynaklarında malumat bulunmaktadır. Sahih Ahmed Dede'ye (ölm. 1813) göre Mü'mine Hatun Larende'de 1224 senesinde hayatını kaybetmiş ve oraya defnedilmiştir¹¹⁹⁵. Ancak erken dönem kaynaklarında özellikle de Bahâeddin Velede'in Larende hayatı hakkında en geniş bilgiyi bulabildiğimiz tek eser olan Eflâkî'de böyle bir bilgi mevcut değildir.

Mevlânâ Celâleddin'in oğlu Alâeddin'in Larende'de vefatı noktasında, Eflâkî'de nakledilen Sultan Velede ve Alâeddin'in sünnet me-

¹¹⁹⁰ Betül Teoman-Gültekin Teoman, "Karamanoğulları Sikkelerine Genel Bir Bakış", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyetleri Sempozyumu II-Karamanoğulları Beyliği*, (edit. M. Şeker, M. Mercan, Y. Kaya, C. Uncu), Ankara 2016, s. 4, 5.

¹¹⁹¹ Halil Edhem, "Karamanoğulları Hakkında Vesâk-i Mahkûke", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, Cüz 11, (Kanun-ı Evvel 1324), s. 705; Halil Edhem'in h. 750/1349 tarihli mezar taşı dediği kabir Karamanoğlu hanedanından Fahreddin Ahmed'e, h. 753/1352 tarihli kabir de Emir Bedreddin İbrahim Bey'in kızı Dürhand Hatun'a aittir. Medresede, Emir Musa'ya ait h. 750'li yılları muhtevi kitabeli bir mezar bulunmamaktadır. Bk. İ. H. Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, İstanbul 1967, s. 459, 460.

¹¹⁹² Eflâkî, s. 121.

¹¹⁹³ Sultan Velede, s. 273.

¹¹⁹⁴ Bahâeddin Velede, s. 347; Eflâkî tarafından Semerkand'lı olduğu zikredilen Şerâfeddin Lala'nın, Bahâeddin Velede'le birlikte Belh'ten gelen gözde müridlerinden olduğu Mevlevilikle alakalı çalışmaları bulunan Şefik Can tarafından ifade edilmektedir. Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, İstanbul 1995, s. 37.

¹¹⁹⁵ Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't Tevârihi'l Mevleviye*, (haz. Cem Zorlu), İstanbul 2003, s. 140-145.

rasiminden bir kanaatine varmak mümkündür. Çünkü sünnet merasimine Sultan ve adamlarının da iştirak ettiğinin zikredilmesinden¹¹⁹⁶ merasimin Konya'da yapıldığını anlayabiliriz. Eğer sünnet Konya'da yapılmışsa Alâeddin'in Larende'de değil de Konya'da vefat ettiğini düşünmemiz mümkündür. Bunun yanında sünnet merasiminin anlatılmış olduğu metnin devamında; “büyük babamı, Sultan Konya'ya davet ettikten bir yıl sonra Emir Musa tekrar Larende'ye çağırdı. Babam hazretlerini evlendirdiler”¹¹⁹⁷ şeklinde Sultan Veled'den menkûlen bir malumat bulunmaktadır. Bu bilgiden ailenin Larende ile irtibatının kesilmediğini anlıyoruz. Belki de Alâeddin Çelebi bu geliş gidişlerden birinde Larende'de mi vefat etti veya Konya'da vefat etti de sonrasında annesinin yanına defnetmek için Larende'ye mi getirdiler? Bu hususlarda ihtimalleri belirtmenin dışında bir görüş beyan etmemiz mümkün gözükmemektedir.

Mevlevî geleneğinde Bahâeddin Veled'in eşi, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin annesi Mü'mine Hatun'un kabrinin Larende'de olduğuna dair güçlü bir inanç vardır ve bu türbe *Mâder-i Mevlânâ* yani *Mevlânâ'nın Annesinin* kabri olarak kabul edilmekte ve büyük bir hürmet görmektedir. Mü'mine Hatun ve Alâeddin Çelebi'nin türbelerinin bulunduğu yer aynı zamanda Mevlevî dergâhı olarak da bilinmektedir. Bu dergâh Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi tarafından müridi Kalemî oğlu Muhammed'e inşa ettirilmiş¹¹⁹⁸ ve *Kalemî Zâviye*'si olarak şöhret bulmuştur. İlgili Zâviyenin Mü'mine Hatun ve Alâeddin Çelebi'nin mezarlarının olduğu yere yapılması veya buraya

defnedildiğine inanılması, Bahâeddin Veled'in eşinin Larende'de vefat ettiğine dair güçlü bir karine oluşturmaktadır.

İlgili dergâhın şöhretini artırması ve göz önüne çıkması 1320'li yıllardan sonra Larende'ye hâkim olup, burayı başşehir yapan Karamanoğulları döneminde olmuştur. Kendisi de Mevlevî olan Karamanoğlu Halil Bey, türbeleri tamir ettirmiş, yeni yerler vakfetmiştir¹¹⁹⁹. Kendisinden sonra Beyliğin başına geçen oğlu Alâeddin Ali Bey dergâha ek yaptırıp o da bazı yerleri vakfetmiş, vakfiyesinde katledilen kardeşi Süleyman'ın da kabrinin burada olduğunu zikretmiştir. Vakfiyede; Zâviyenin Mevlânâ ailesi, evladı ve torunları adına vakfedilmiş yani evlâdiyelik bir vakıf olduğu da kaydedilmiştir¹²⁰⁰. Hem Alâeddin Ali Bey hem de Süleyman Bey'in Mevlevî olduklarını kaynaklardan açıkça anlamaktayız. Hal böyle olunca Bahâeddin Veled'in annesi Mü'mine Hatun ve oğlunun türbesi Karamanoğulları için bir imkân olmuş ve bu imkânı layıkıyla değerlendirmişlerdir. Nitekim türbeler ve dergâhla alakalı ilk belgelerin Karamanoğlu dönemi ile başlaması da bu hususu teyid etmektedir. İlhanlıların da Mevlevîlere özel bir ihtimam göstermesinin türbenin göz önüne çıkmasında önemli bir yeri olduğu muhakkaktır.¹²⁰¹

¹¹⁹⁶ Eflâkî I, s. 314, 315.

¹¹⁹⁷ Eflâkî I, s. 315.

¹¹⁹⁸ Eflâkî II, s. 318, 319.

¹¹⁹⁹ İ. Hakkı Akman, “Karamanoğulları Döneminde Lârende/Karaman'da Mevlevîliğin Doğuşu ve Gelişmesi”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyetleri Sempozyumu II-Karamanoğulları Beyliği*, (edit. M. Şeker, M. Mercan, Y. Kaya, C. Uncu), Ankara 2016, s. 231.

¹²⁰⁰ İ. H. Konyalı, “Bir Hüccet İki Vakfiye”, *Vakıflar Dergisi*, S. 7, İstanbul 1968, (tıpkıbasım-Ankara 2006), s. 104, 105.

¹²⁰¹ Anadolu Beylikleri merkezlerinin neredeyse her birinde Mevlevîhâne bulunması ve Ulu Arif ile kardeşi Abid Çelebilerin İlhanlılar tarafından Beylik merkezlerine gönderilmeleri ayrıca Tebriz'e gidip burada da teveccühle karşılanmaları dönem için mühim bir siyaset haline dö-

Zâviye ve türbede medfûn olduğuna inanılan Mü'mine Hatun ve Alâeddin Çelebi'nin mezarlarında kitabe mevcut değildir. Dergâh-taki en erken tarihli kitabeli mezar Süleyman Mengli b. Sinaneddin'e ait olup 1370 tarihini taşımaktadır¹²⁰².

Ancak Zâviyeyi tamir ettirip yanına yeni bir Zâviye inşa ettiren Alâeddin Ali Bey'in dergâh-ın giriş kapısı üzerindeki kitabe; "*Ariflerin kutbu, âşıkların sultanı, milletin, Hakkın ve dinin celali Allah pek zahir olan sırrını mukaddes kılsın kişizâde ve keremli hatuna nisbet edilen bu mübarek Zâviyenin yapımını 772 senesinin Rebiul evvelinde Halil oğlu Alâeddin emretti*" cümleleri kayıtlıdır¹²⁰³.

Kitabedeki *kişizâde ve keremli hatuna nisbet edilen* ibaresi bize; burada bir hanımın yattığını, yatan hanımın da Mevlânâ ailesine mensup birisi olduğunu düşünme imkânını sunmaktadır. Kitabedeki hatun için, *nisbet edilen* kaydının ayrıca düşülmüş olması da dikkat çekici olup, Mevlevî geleneğine atf olmalıdır.

Kitabenin birinci satırının sonunda geçen, *hurreti* kelimesi, asil, keremli ve hür hanım anlamına geldiği, bu sıfattan dolayı türbede medfûn bulunan hanımın Mü'mine Hatun olması gerçeğinin yanı sıra, Mevlânâ'nın eşi Gevher Hatun'a da işaret edebileceği ihtimalini dile getirenler de vardır. İbrahim Hakkı Konyalı; *İslam Türk geleneğinde kadınlar muhterem*

*tutuldukları için bilhassa kitabelerde ismi zikredilmez, işte bu geleneğe uyularak burada yatan hatunun adı anılmamış, yerine bu vasıf (hurre) kullanılmıştır, dedikten sonra; dikkat edilirse kelimede (hurre) analık anlamı yoktur, kelime Mevlânâ Celâleddin'e muzaf yapılmıştır ki onun, kişizâde, keremli hatunu demektir di-yen Konyalı, bu cümleleriyle türbede medfûn olan hatunun Mevlânâ'nın annesi olmayıp, eşi Gevher Hatun olabileceğini söylemektedir*¹²⁰⁴. Konyalı bu tespitiyle konuya yeni bir alan açmaktadır¹²⁰⁵.

Mevlânâ ile alakalı çalışmaları bulunan Hellmuth Ritter, Mevlânâ Celâleddin'in eşi Gevher Hatun'un Larende'de vefat ettiği kanaatinde-dir¹²⁰⁶. Konyalı ve Ritter'i destekleyecek mahiyette bir karine Eflâkî'de mevcuttur. Eflâkî, Mevlânâ Celâleddin'in oğlu Sultan Veled'den

nüsmüştür. Konu hak. çalışma için Bk. Rauf Kahraman Ürkmez, "Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, (Bahar 2019), s. 209-225.

¹²⁰² İ. H. Konyalı, Karaman Tarihi, s. 247.

¹²⁰³ İ. H. Konyalı, Karaman Tarihi, s. 232.

¹²⁰⁴ İ. H. Konyalı, Karaman Tarihi, s. 231, 232; Hasan Özönder, "Karaman (Lârende) Mevlevihânesi", *Osmanlı Araştırmaları XIV*, İstanbul 1994, s. 147.

¹²⁰⁵ Konuya katkı olması bakımından geç dönem iki Osmanlı vakıf kaydında, Larende'deki türbe ve Mevlânâ'nın annesi ile alakalı kayıt bulunmaktadır. İlkinde, 1767 yılında Karaman Valisi Vezir Abdi Paşa'ya gönderilen bir fermanda, türbenin ahvalinden; *Hazret-i Mevlâna kuddise sırrahu'l-âla hazretlerinin Larende'de medfûn vâlide-i mükerrermelerinin türbe-i şerîfeleri dört beş yüz seneden berü ta'mir olunmadığından müşrif-i harab olduğu* şeklinde söz edilmektedir. Hüseyin Muşmal-İrem Gürbüz, "Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Mader-i Mevlânâ Külliyesinin Bakım ve Onarım Faaliyetleri", *SUTAD*, S. 47, (Aralık 2019), s. 247; İkinci vakfiyede ise Mevlânâ Celâleddin'in annesi ruhuna okunan Kur'andan hediye edilmesi ile alakalı şu cümlelerle bir ibare bulunmaktadır; "*Dergâhı Âli Çavuşlarından el-Hac Ramazan Çavuş İbn Mehmed, Muharrem 1301 (2 Kasım 1883) tarihli vakfiyesinde her gün beş kişinin beş cüz okuyarak Hazreti Hüdavendigar Rûmî'nin annesine, evliya, enbiyaya, kendi annesi, babası, kardeşleri ve akrabalarının ruhlarına gönderilmesini ve tilâvet eden bu kişilere günlük 1 akçe verilmesini istemiştir*". Hamza Keleş-Serpil Asar, "XVI-XIX. Yüzyıl Karaman Vakıflarının Hizmet Alanları", *e-Kafkas Eğitim ve Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, (2015), s. 16.

¹²⁰⁶ Hellmut Ritter, "Mevlânâ Celâleddin Rûmî", *MEB İslam Ansiklopedisi III*, İstanbul 1979, s. 54.

naklederek; *“büyük babamı, Sultan Konya’ya davet ettikten bir yıl sonra Emir Musa tekrar Larende’ye çağırdı. Babam hazretlerini evlendirdiler”*¹²⁰⁷ demektir. Buradan hareketle, Gevher Hatun’un Larende’de vefat ettiğini, Mevlânâ Celâleddin’in Konya’ya gittikten sonra Emir Musa tarafından çağrılarak ikinci evliliğini yapmış olabileceğini anlamamız da mümkündür. Nitekim Eflâkî sünnet hadisesini anlatmış olduğu metnin bir üst paragrafında; *“Karahisar-ı Devle de kale muhafızı Bedreddin Gevhertaş onları sünnet etti”* dedikten sonra, Mevlânâ Celâleddin’in ağzından; *“Büyük Mevlânâ: ‘Bunların anneleri burada değil, çocuklar ağlarlar ve bu kadının da buna canı sıkılır’ buyurdu”* sözünü naklettikten sonra, kale muhafızının, da; *“kendisine türlü cevaplar veririz”* dediğini belirtir¹²⁰⁸. Mevlânâ Celâleddin’in, *bu çocukların anneleri burada değil, bu kadının canı sıkılır*” cümlesine, çocukların anneleri neredeydi? sorusunu sormamız gerekmektedir. Acaba Larende’de miydi? Tabii ki bilmemizin imkânı yok. Ancak yukarıda ele alındığı üzere, sünnet merasiminin hemen arkasından Eflâkî’nin Sultan Veled’ten aktardığı üzere, *“büyük babamı, Sultan Konya’ya davet ettikten bir yıl sonra Emir Musa tekrar Larende’ye çağırdı. Babam hazretlerini evlendirdiler”* kaydından Gevher Hatun’un Larende’de bulunup, Mevlânâ Celâleddin’in de endişe ettiği üzere sünnet merasimine katılamadığı ve sonrasında da vefat ettiği sonucuna varabilir miyiz? Bu hususta ilgili karinelerin dışında bir kaynak olmadığı için fazla bir şey söylememiz zor olduğu gibi, Larende’deki türbede yattığı hususunda da Konyalı’nın tespitlerinin dışında

ekleyebileceğimiz fazlaca bir şey maalesef bulunmamaktadır. Bu konuda son cümle olarak şunu ifade edebiliriz; Bahâeddin Veled’in oğlu Muhammed’in (Mevlânâ Celâleddin) Larende’de Gevher Hatun ile evliliğini haber veren tek kaynağımız olan Eflâkî, eserinde başkaca Gevher Hatun’dan hiç bahsetmez. Ancak Mevlânâ’nın ikinci eşi Kira Hatun’u çokça zikretmiştir. Acaba bu durum da Gevher Hatun’un Larende’de vefat etmiş olması ile açıklanabilir mi? Bu hususta da yine soru sorup, teklif yapmanın dışında sarıh bir cevap vermemiz şimdilik mümkün gözükmemektedir.

Dergâha ait ilk vesika Karamanoğlu Halil Bey’e ait olup 1344-1345 tarihini taşımaktadır. İkinci mühim belge de Halil Bey’in oğlu Alâeddin Ali Bey’in 1367 tarihli vakfiyesidir. Tarihi kayıtların Karamanoğlu dönemine ait olması Mevlânâ ailesinin Larende’deki öneminin de bir anda artığına işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle var olan türbe ve dergâh tekâmül etmiş ve bu vesileyle şöhret bulmuştur. Hatta Mevlevîlik, hanedanın Larende merkezli tarikatı haline gelmiştir dememiz mümkündür.

Bahâeddin Veled’in seyahatinde Larende’den sonraki durağı Konya olmuştur. Yukarıda da zikrettiğimiz üzere kendisinin Larende’ye gelmesi hakkında elimizdeki tek kaynak Eflâkî’dir. Torunu Sultan Veled ve Sipehsalar ise Bahâeddin Veled’in Larende’ye uğramadan Konya’ya geldiğini nakletmektedirler.

Bahâeddin Veled’in torunu Sultan Veled, dedesinin Kâbe’den Rûm ülkesine geldiğini söylemektedir. Eserin ilerleyen bölümlerinde Rûm’da gelmiş olduğu şehrin Konya olduğunu anlamaktayız. Şehir halkı kendisini büyük bir coşku ile karşılamış sonrasında da Sultan

¹²⁰⁷ Eflâkî I, s. 315.

¹²⁰⁸ Eflâkî I, s. 314.

Alâeddin beyleriyle yanına gelerek O'na mürid olmuştur¹²⁰⁹.

Eflâkî'ye göre; Bahâeddin Veled'in Larende'ye geldiğini haber alan Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbâd kendisine niye haber verilmediğine kızmış ve Emir Musa'dan hesap sormuştur. Akabinde Bahâeddin Veled Konya'ya davet edilmiş, O da çocukları ve dostlarıyla bu davete icabet ederek Selçuklu başşehrine ayak basmış, kendisini Sultan ve adamları karşılamıştır. Bahâeddin Veled, Altunapa Medrese'sine inmiştir¹²¹⁰.

Sipehsalar'a göre ise; yukarıda da anlatıldığı üzere, Bağdat'ta Selçuklu Sultanı Alâeddin'in adamları ile görüşen Bahâeddin Veled Sultan Alâeddin'e anlatılmış ve O'nda da Bahâeddin'e karşı bir alaka uyanmıştır. Hicaz'dan Erzincan'a gelen Bahâeddin Veled'in Erzincan'da kalması istendiyse de oradan sonra Rûm'a hareket etmiş, Konya'da kendisini İslam Sultanı, bütün devlet erkânı ile onu karşılamaya çıkmıştır. Tam bir ihtişam ve tâzim ile onu şehre getirmiştir¹²¹¹.

Bilgi veren kaynaklardan öğrendiğimize göre Bahâeddin Veled Konya'da büyük bir alaka ve teveccühle karşılanmıştır. Ancak daha erken dönem kaynaklarından, İbn Bibi, Aksarâyî hatta *Anonim Selçuknâme*'de Mevlânâ ve ailesine ait bilgi olmasına rağmen Bahâeddin Veled'e ait her hangi bir malumat mevcut değildir. Öyle ki, Bahâeddin Veled'le aynı tarihlerde Malatya, Erzincan ve Konya'da bulunan Necmeddin Dâye ve Sührevedî'den bahsetmelerine rağmen Bahâeddin Veled'in hakkında sükût

etmektedirler. Bu da incelemiş olduğumuz sonraki dönem kaynaklarında verilmiş olan bilgileri mümkün olduğunca dikkatli kullanmamız gerekliliğini ortaya koymaktadır. Mevlânâ Celâleddin hakkında şüpheli bazı bilgilerin üretilmiş olması muhtemeldir. Nitekim Larende'de Mader-i Mevlânâ türbesi meselesinde gördüğümüz üzere ilgili şöhret sebebiyle sonradan ihya ve muharref bilgilerin ortaya çıkmış olması bu konuda ne kadar hassas davranılması gerektiği konusunda araştırmacıları ikaz etmektedir.

H. Ritter Bahâeddin Veled'in Konya'ya h. 618 (1221) tarihinde geldiğini söylemektedir¹²¹². Ancak torunu Sultan Veled *İbtidânâme*'sinde dedesinin Konya'ya gelişinden iki sene sonra hastalanıp vefat ettiğini kaydetmektedir. Aşağıda da ele alacağımız üzere Eflâkî, vefat tarihini h. 628 (1231) olarak kaydeder. Bahâeddin Veled'in mezar kitabesinde de vefat tarihi h. 628'dir¹²¹³. Bu hesaba göre Bahâeddin Veled ve ailesi Konya'ya h. 626'da (1229) gelmiş olmalıdır.

Eflâkî'ye bakarak Bahâeddin Veled ve ailesi bakımından Konya'da en önemli kişinin Alâeddin Keykûbâd'ın atabeyi Bedreddin Gühertaş olduğunu anlayabiliriz. Yukarıda da belirtildiği üzere, Bahâeddin Veled'in torunlarını Karahisar-ı Devle'de kale muhafızı olan Gühertaş sünnet ettirmiştir. Bahâeddin Veled'in müridi de olan Gühertaş, O'nun adına Konya'da bir medrese de yaptırmıştır. Bugün ayakta olmayan medrese, Alâeddin tepesinin kuzey doğu tarafında olup, medreseye, Güher-

¹²⁰⁹ Sultan Veled, s. 242.

¹²¹⁰ Eflâkî I, s. 122.

¹²¹¹ Sipehsalar, s. 22, 23.

¹²¹² H. Ritter'in teknik olarak teklifi şu şekildedir; “*İbtidânâme*'de *do sal* (iki yıl) yerine daha çok *deh sal 10 yıl* okunmalı ve Bahâeddin'in hicri 618 (1221) tarihinde Konya'ya geldiği kabul edilmelidir”. H. Ritter, s. 32.

¹²¹³ Sultan Veled, s. 242; Eflâkî I, 125, 126; İ. H. Konyalı, Konya Tarihi, s. 660.

taş Medresesi denilse de kaynaklarda Medrese-i Mevlânâ, Celâliye ve Molla Atik adlarıyla anıldığı da olmuştur. Mevlânâ Celâleddin de burada uzun süre ders vermiştir. Medresenin Mevlânâ soyuna tahsis edildiği vakfiyesinden anlaşılmaktadır¹²¹⁴.

Bedreddin Gühertaş'ın Bahâeddin Veled'le olan yakın münasebeti oğlu Mevlânâ Celâleddin'in mektuplarına *baba dostu* tabiriyle yanısırdır¹²¹⁵. Abdülbaki Gölpınarlı bu dostluğun Larende'ye dayandığını düşünmektedir. Bunu da Eflâkî'ye atf yaparak, Bedreddin Gühertaş ile Bahâeddin Veled tanışmasının Larende'ye dayandığını söylemektedir¹²¹⁶. Fakat Eflâkî'de Larende'de başlayan bir tanışıklık bilgisi bulunmamaktadır¹²¹⁷.

Bahâeddin Veled'in eseri *Maârif'te Türk Bedi*'den bahsedilmektedir. Nakledilene göre *Türk Bedi* rüyasında yüz bin kişinin Baha Veled'in arkasında Cuma namazı kıldığını görmüş ve rüyasını Bahâeddin Veled'e anlatmıştır¹²¹⁸. Burada adı geçen *Türk Bedi* eğer Bedreddin Gühertaş ise tanışıklık, müridlik ve baba dostluğu noktasında Eflâkî ve Mevlânâ'nın mektubunda verilen malumat birbiriyle örtüşmektedir. An-

cak Bahâeddin Veled'in eserinde bu tanışıklık için bir şehir ismi verilmemektedir.

Sultan Veled'e göre; Konya'da irşad faaliyetlerine devam eden Bahâeddin Veled iki yıl sonra hastalanıp, vefat etmiştir. Sultan ve halk buna çok üzüлүp, cenazesine bütün Konya halkı icabet etmiştir. Padişah üzüntüsünden yedi gün tahtına oturmamış, haftasında da halka yemek vermiştir. Sonrasında ise halk oğlunun yanına gelip kendisine tabi olmuşlardır¹²¹⁹.

Eflâkî'ye göre Bahâeddin Veled; 628 (1231) yılı Rebiülahirinin on sekizinci Cuma gününün kuşluk vaktinde kudretli Allah'ın rahmetine kavuşup gerçeklik makamında, çok kudretli bir padişah katında yerleşmiştir. İslam Sultanı çok elemelenmiş, tam yedi gün saraydan dışarı çıkmamıştır. Padişah şeyhin mübarek türbesinin etrafına, Kâbe'nin çevresindeki duvarlar gibi, bir duvar çekmelerini ve mermerden bir taş üzerine de ölüm tarihini kazarak tespit etmelerini buyurmuştur¹²²⁰. Eflâkî, Sultan Veled'e dayandırmış olduğu naklinde; “Bir gün Sultan Veled hazretleri, ‘büyük babam Baha Veled seksen beş yaşında iken dünyadan göçtü’ buyurdu” demektedir¹²²¹.

Bahâeddin Veled'in toprağa verildiği yer, sonradan oğlu Mevlânâ Celâleddin'in de defnolunduğu yer olacaktır. Bugün *kubbe-i hadra* veya *yeşil türbe* olarak tabir edilen mekânın nüvesi böylece ortaya çıkmış olacaktır.

Mezar kitabesinde şunlar kayıtlıdır; “Allah bâkî'dir. Burası velîmiz, efendimiz, şerîatin sadarı, hikmet kaynağı, sünneti ihyâ eden, bid'atin başını ezen, âlimlerin sultânı, doğunun ve batı-

¹²¹⁴ Bedreddin Gühertaş hakkında etraflı bir çalışma için Bk. M. Ali Hacıgökmen, “I. Alâeddin Keykubâd Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertaş (Gevhertaş) (D. ?-Ö. 1262)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 30, S. 50, Ankara 2011, s. 125, 126.

¹²¹⁵ *Mevlânâ Celâleddin Mektupları*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1963, s. 210, 211, 235.

¹²¹⁶ Gölpınarlı'nın görüşleri için Bk. Mevlânâ Celâleddin Mektupları, s. 235 (notlar kısmı)

¹²¹⁷ Gölpınarlı'nın iddia ettiği gibi, Bedreddin Gühertaş ile Bahâeddin Veled'in tanışması Larende'ye dayanıyorsa bu noktada Bedreddin Gühertaş ile Emir Musa acaba aynı şahıslar olabilir mi? sorusunu etraflıca incelemeye girmeden sormamız gerekmektedir. Bu suale, acaba Musa'nın ünvanı *Bedreddin* mi diri de eklememiz cevabı mümkün olmasa da eklememiz yerinde olacaktır.

¹²¹⁸ Bahâeddin Veled, s. 235.

¹²¹⁹ Sultan Veled, s. 242.

¹²²⁰ Eflâkî I, s. 125, 126.

¹²²¹ Eflâkî I, s.132.

nın müftüsü, dinin ve milletin Bahâsı, İslâm'ın ve Müslümanların şeyhi, Belhli Muhammed b. el-Hüseyn b. Ahmed'in türbesidir. 628 yılı Rebû'lâhîr ayının 18'i Cuma günü (23 Şubat 1231) kuşluk vaktinde vefât etti.”¹²²²

Kitabede geçen bilgiler Eflâkî'nin nakledilenlerle benzerlik göstermekte olup, Alâeddin Keykûbâd'ın, Bahâeddin Veled'in mezarının yapılması ve mermerden bir taş üzerine de ölüm tarihini kazarak tespit etmelerini buyurdu cümlesi de kuvvetle muhtemel bugünkü kitabe ile vücut bulmuştur.

Çalışmamız çerçevesinde son olarak, Bahâeddin Veled'le Rûm'a gelen mürid veya talebeleri konusuna değinmemiz faydalı olacaktır.

Eflâkî; “Malatya'ya gelip buradan ayrılan Bahâeddin Veled, meşhur müritlerden, Şeyh Kahvareger, Hâcegî, Şeyh Haccâc ve daha başkaları ile Erzincan'a gelmiştir” demektedir.¹²²³ Bu cümleden şeyhleri veya hocaları ile birlikte gelenlerin olduğunu anlamaktayız.

Eflâkî'nin zikretmiş olduğu Hâcegî, Bahâeddin Veled'in müridi olarak Sipehsalar'da da geçmektedir.¹²²⁴

Yine Eflâkî'de kaydedilen Kahvareger, Seyyid Burhaneddin'in Maârif'inde, Hâcegî-i Cehvâreger ismiyle mürid olduğu belirtilmektedir.¹²²⁵

Seyyid Burhaneddin'in kendisi de Harezm bölgesinden Bahâeddin Veled'in müridi olup,

O'nun vefatından sonra Konya'ya gelip, şeyhinin postuna oturarak, Mevlânâ Celâleddin'in irşadı ile meşgul olmuştur.¹²²⁶ Bu hususla ilgili olarak, Sultan Veled'in anlatımından; Seyyid Burhâneddîn'in Bahâeddin Veled'in Belh'ten müridi olduğunu, onunla Rûm'a geldiğini hatta Konya'da Bahâeddin Veled'in vefatından sonra dokuz yıl kadar O'nun yerine şeyhlik yaptığını, öldükten sonra ise Mevlânâ Celâleddin'in posta oturduğunu öğrenmekteyiz.¹²²⁷

Seyyid Burhaneddin'in eserinden de kendisinin Bahâeddin Veled'in müridi olduğunu övgü dolu cümlelerinden anlamaktayız.¹²²⁸

Eflâkî eserinin ayrı bir bahsinde, Hâcegî-i Gehvareger'i müstakil olarak zikredip, Büyük Mevlânâ'nın (Bahâeddin Veled) eren müritlerindendi cümlelerini kullanır. Metnin devamında Gehvareger'in, Seyyid Burhaneddin'in de hazır bulunduğu bir ortamda şeyhine, “Bir kimse şarap içerse ne olur?” diye bir soru sorduğunu naklederek hem Gehvareger'i hem de Seyyid Burhaneddin'i Bahâeddin Veled'in müritleri olarak aynı mecliste birlikte zikretmiştir.¹²²⁹

Bahâeddin Veled'in Maârif'inde, Eflâkî'nin ismini vermiş olduğu Kahvareger, ‘Gehvareger şöyle sordu’, ‘Hintli üstad Gehvareger’ diyerek zikredilmektedir.¹²³⁰ Bu nakille, kaynaklarda zikredilen Gehvareger isimli zatın, Bahâeddin Veled'in önemli bir müridi olduğu malumatı teyit edilmiş olmaktadır.

¹²²² İ. H. Konyalı, Konya Tarihi, s. 660.

¹²²³ Eflâkî, s. 120, 121.

¹²²⁴ Sipehsalar, s. 23.

¹²²⁵ Seyyid Burhaneddin Tirmizi, Maârif, (trc. A. Rıza Karabulut), İstanbul 1995, s. 53. (pdf sayfa numarası)

¹²²⁶ Eflâkî I, s. 152.

¹²²⁷ Sultan Veled, s. 247, 248 Mustafa Akkuş, Moğol İstilasına Dini Muhalefet, İstanbul 2022, s. 235.

¹²²⁸ Seyyid Burhaneddin s. 27, 28. (pdf sayfa numarası)

¹²²⁹ Eflâkî I, 137; Mürit isimlerinde kaynaklara göre farklılıklar bulunmaktadır. İlgili isimleri, çalışmamızda kaynaklarda zikredildiği gibi yazmayı tercih ettik.

¹²³⁰ Bahâeddin Veled, s. 261, 276.

Eflâkî'nin kayıtlarında şöyle bir rivayet daha bulunmaktadır; “*Mevlânâ Celâleddin'in yakın müritlerinden olan Mahmud Sahip-Kıran şöyle rivayet etti ki: Hüdavendigar'ın zamanında Kürkçüler Hamamı'nda Ahi Nâtûr adında yüz on yaşında ve Baha Veled'in müritlerinden olan biri vardı. Biz o zaman küçük çocuklardık*”¹²³¹. Bu rivayette adı geçen Ahi Nâtûr çok yaşlı bir zat olduğu zikredilmektedir. Acaba bu kadar yaşı olan birisi Bahâeddin Veled'in müridi olarak şeyhiyle birlikte Anadolu'ya gelmiş midir? Bu hususta maalesef sualden başka bir fikir serdetme imkânımız bulunmamaktadır. Ancak kaynaklarda Bahâeddin Veled'in müridi olarak zikredilen isimlerin neredeyse hepsinin kendisiyle Harezm bölgesinden gelmiş olmaları da Ahi Nâtûr hakkındaki sorunun üzerinde düşünülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Türkiye Selçukluları öncelikli olarak kendi yaşama alanını oluşturmak, yurt tutmak, yerleştiği yeni coğrafyada hem toprakla hem insanla hem de mevcut kültürle anlamlı, çoğalmaya elverişli sürdürülebilir bir terkip kurmak zorundaydı. Selçukluların bu zor terkibi başarmaları uzun bir zaman almış, XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra, şehirlerin kurulması, maddî ve manevî emniyetin sağlanması, iktisadî artı-değerin çoğalması ile bir canlanma yaşanmıştır¹²³².

1176-1277 tarihleri arasında, şehirleşmenin doğal neticesi olarak siyasî, iktisadî, dinî ve fıkî yükseliş devrini yaşayan Anadolu Selçukluları, özellikle, 1220-1237 tarihlerinde, Sultan Alâeddin Keykûbâd (Uluğ Keykûbâd) zamanında, en parlak dönemini idrak etmiştir. Bu durum, Selçuklular ile birlikte İslamlaşan bir coğrafyada oldukça önemli bir seyre tekabül etmektedir¹²³³.

Zikretmiş olduğumuz bu ortam farklı coğrafyalardan âlimlerin Selçuklu payitahtı Konya'ya gelmesine de zemin hazırlamıştır. Yukarıda da değinildiği üzere İbn Bibi'nin şu satırları ilgili durumu hülâsa etmektedir; “*Selçuklular kültür ve edebiyat adamlarını yoksulluk vadi-sinden, fakirlik çölünden kurtarıp onların yüzünü dünyayı aydınlatan güneş gibi ağartıp her isteklerini, kalbi temiz insanların duası gibi geçerli kılarlardı*”¹²³⁴.

Çalışmamızda ele aldığımız Bahâeddin Veled de Rûm'a, sonrasında da Konya'ya gelenler arasındadır. Mutasavvif âlim bir zat olan Bahâeddin Veled'in, Harezm bölgesinde meydana gelen; Harezmşah Gur mücadelesi, sonrasında da bölgeyi tehdidi altına alan Cengiz veya Moğol tehdidinin artması bulunduğu yeri terk edip göç etmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim eserinden de ilgili sebeplerden dolayı hicret ettiğini anlamaktayız.

Belhli olarak bilinip oradan Anadolu'ya geldiği kabul edilen Bahaeddin Veled'in yine eserini dikkatle incelediğimizde, Belh'li olup olmadığını ayrı bir bahis olarak dışarıda tutarsak kendisinin Vahş'tan göç ettiğine dair karineler bulmak mümkün olmaktadır.

¹²³¹ Eflâkî I, s. 127.

¹²³² İhsan Fazlıoğlu, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler dönemi Türk Felsefe-Bilim Tarihine Önsöz”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı, (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, (edit. Ahmet Yaşar Ocak), C. I, Ankara 2006, s. 413-427. (<http://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/ihsan-fazlioglu-anadolu-selcuklular-ve-beylikler-done-mi-turk-felsefe-bilim-tarihine-onsöz.html>)

¹²³³ İhsan Fazlıoğlu, “Türk Felsefe Bilim Tarihinin Seyir Defteri-(Bir Önsöz)”, *Divan İlmi Araştırmalar*, S. 18, (2005/1), s. 6, 12.

¹²³⁴ İbn Bibi I, s. 433, 434.

Kaynaklardan edindiğimiz malumata göre; önce Bağdat’a, sonrasında da Hac ibadeti maksadıyla Hicaz’a gitmiştir. Buradan da Rûm’a yönelmiştir.

Hac esnasında tanıştığı ve görüştüğü âlimlerin, kendisinin Anadolu’ya yönelmesinde etkili olduğu muhtemeldir. Orta Çağ’da âlimler, siyasi sıkıntı sonrasında umumiyetle Hac farızasını yerine getirmek amacıyla bulundukları mekânı terk edip, âlimlerin birbirleriyle, görüşüp, ilmî alışverişte bulundukları bir yer olan Hicaz’da bir araya gelirler, akabinde de kendilerine yeni bir istikamet çizlerlerdi. Âlimlerin ilmî potansiyelleri ve şöhretleri bu istikamette oldukça etkili olmaktadır.

Bahâeddin Veled’in de Hicaz’dan Rûm’a yönelip, rivayetler muhtelif olmakla beraber; Malatya, Erzincan, Larende ve Konya’ya ulaşacak olan bir yolculuğa başladığı görülmektedir.

İlgili güzergâhta daha doğrusu Harezm bölgesinden Konya’ya varıncaya kadar siyasi merkezlerde emir, bey ve hükümdarlarla irtibat halinde olmuştur. Son olarak Konya’ya gelen Bahâeddin Veled iki yıl sonra hayatını kaybetmiştir. Kendisinden sonra ailenin merkezi haline gelen Konya, tasavvuf tarihinde mühim bir irfan hareketine de merkezlik yapacak, oğlu Mevlânâ Celâleddin, etkisi günümüze kadar devam edecek olan hareketin nüvesi olacaktır.

Bahâeddin Veled’in Harezm’den başlayarak Konya’ya kadar olan süreçte üst düzey devlet adamları ile beraber olduğunu kaynaklardan hareketle görmekteyiz. Bu durum Bahâeddin Veled sonrasında da artarak devam etmiş, Selçuklu emir ve Sultanları, İlhanlılar, Anadolu’daki Türkmen Beyleri ve Osmanlılar da aileye ayrı bir teveccüh göstermişlerdir.

Bahâeddin Veled’le başlayan tasavvufi se-yir Anadolu’da Mevlevîlik adını verdiğimiz bir tarikat yapılanmasıyla sonuçlanmıştır. Kendisinin sohbetlerinden meydana getirilen *Maârif* isimli kitabı bulunan Bahâeddin Veled, oğlu Mevlânâ Celâleddin, torunu Sultan Veled ve sonrasında yine aileden Ulu Arif Çelebi’nin tasavvufi tecrübelerini konu alan eserler kaleme alma geleneği oluşmuştur. Bu gelenek ilgili tasavvufi harekete ayrı bir yer kazandırmıştır¹²³⁵.

1330’larda Konya’ya gelen İbn Batuta’nın Mevlânâ Celâleddin’in eserini kast ederek; “*bu ülke halkı Mesnevî kitabına çok değer veriyor*” demesi¹²³⁶ Konya merkezli olarak Bahâeddin Veled’le başlayan sürecin gelmiş olduğu noktayı göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu ehemmiyet artarak devam etmiştir. İbn Batuta’dan bir asır sonra Herat’tan Konya’ya geleerek müderrislik yapmaya başlayan (1439-1442) Mahmud el Bistâmî burada Karamanoğlu İbrahim Bey adına Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin Mesnevî’sinin ilk yedi beytini şerh etmiştir. Şerh-i Mesnevî adını taşıyan eserini kaleme alma sebebini izah ederken; “*Konya’da yapılan toplantılarda ve sohbet meclislerinde halkın Mevlânâ Celâleddin’e ve onun Mesnevî’sine çok itibar edip ilgilerinin çok fazla olduğunu müşahade ettiğini bu sebeple de eserini kaleme almaya karar verdiğini*” belirtmektedir¹²³⁷.

¹²³⁵ Eser kaleme alma geleneğinin yanında, semaya dayanan zikir usûlünün Anadolu’da önem kazanmasında Bahâeddin Veled ve takipçilerinin büyük yeri vardır. İlgili usûlün, musıkî tavrı ve tarzına da tesir ettiği görülmektedir. Bu konuda bilgi için Bk. Mustafa Akkuş, “Moğol İstilâsının Selçuklu Bilim ve Düşünce Hayatına Etkileri”, *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Selçuklularda Bilim ve Düşünce*, C. III, Konya 2013, s. 208, 209.

¹²³⁶ İbn Battuta I, s. 413.

¹²³⁷ Ali b. Mecdüddin eş Şahrudî el Bistâmî, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Ktp, Nafiz Paşa, nr. 604, vr 5b.

Aileye ait kaynakların zenginliği sahayı çalışan bilim insanları bakımından bir şanstır. Çalışmamızda da bu kaynak gurubundan çok fazla istifade ettik. Ancak burada bir takım sıkıntılar bulunduğu da muhakkaktır. Kaynakların içeriden yani Mevlevîler tarafından kaleme alınması sebebiyle olay dizgisi ve akışının makulün dışına çıkarak tarihi zemini anlamamız ve anlamlandırmamızda zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Nitekim İbn Bibi, Aksarâyî gibi daha erken yıllara ait kaynaklarda Mevlânâ Celâleddin'e ait bilgi bulunurken, babası Bahâeddin Veled hakkında bu kaynakların sükût etmesi oldukça ilginçtir. Bu sebeple sonraki devir Mevlevî kaynaklarında ilgili devre ait hadiselerin abartılarak verilmesi verilen malumata tereddütle yaklaşp, sorgulamamıza sebep olmaktadır.

Kaynakların bize sunmuş olduğu imkânın yanında handikaplarının da bulunması ve bazı noktalarda susmaları konuyu ele alırken, ihtimal belirten cümleler kullanıp, sorularla cümlelerimizi tamamlamamıza sebep olmaktadır. Ancak bu soru ve ihtimal ifade eden cümlelerin yeni araştırmalarda ilmî bir kritiğe tabi tutularak tenkit edilmesi, sıhhatli bilgi ve kanaatin ortaya çıkmasına yardımcı olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- AHMED EFLÂKÎ, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), C. I, İstanbul 1973.
- AKKUŞ, Mustafa, "Moğol İstilâsının Selçuklu Bilim ve Düşünce Hayatına Etkileri", *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Selçuklularda Bilim ve Düşünce*, C. III, Konya 2013.
- AKKUŞ, Mustafa, *Moğol İstilasına Dini Muhalefet*, Çizgi Yayınevi, Konya 2022.
- AKMAN, İ. Hakkı, "Karamanoğulları Döneminde Lârende/Karaman'da Mevlevîliğin Doğuşu ve Gelişmesi", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyetleri Sempozyumu II-Karamanoğulları Beyliği*, (edit. M. Şeker, M. Mercan, Y. Kaya, C. Uncu), Ankara 2016.
- ALÎ B. MECDÜDDİN EŞ ŞAHRUDÎ EL BİSTÂMÎ, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Ktp, Nafiz Paşa, nr. 604.
- BAHÂEDDİN VELED, *Maârif*, (çev. Şadi Aydın-Elvir Musiç), İstanbul 2018.
- BARTHOLD, V. V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (haz. H. D. Yıldız), Ankara 1990.
- CAN, Şefik, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, İstanbul 1995.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, "Ermenek'te Emir Musa Bey Medresesi ve Vakfiyesi", *İlmi Araştırmalar*, S. 12, İstanbul 2001.
- DONUK, Abdülkadir, "Cüveynî ve Moğol Mezalimi", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S. 44, İstanbul 2009.
- ERDOĞAN, Çoşkun, *Harezmşah Alâeddin Muhammed Dönemi Siyasi Tarihi (1200-1220)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016.
- FAZLIOĞLU, İhsan, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler dönemi Türk Felsefe-Bilim Tarihine Önsöz", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı, (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, (edit. Ahmet Yaşar Ocak), C. I, Ankara 2006.
- FAZLIOĞLU, İhsan, "Türk Felsefe Bilim Tarihinin Seyir Defteri-(Bir Önsöz)", *Divan İlmi Araştırmalar*, S. 18, (2005/1).
- Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, (çev. T. Yazıcı), İstanbul 1977.
- FOLTZ, Richard, *A History of The Tajiks İranians of The East*, London 2019.
- FÜRÜZANFER, B. *Mevlânâ Celâleddin*, (F. N. Uzluk), Konya 2005.
- GÖK, Bilal, *Ermenek Kazası (1500-1600)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 2006.
- GÜZELÇİÇEK, Salih, *Kalkaşandî'nin Subhu'l A'sâsında Anadolu Şehirleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2019.
- HACIGÖKMEN, M. Ali, "I. Alâeddin Keykubâd Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertâş (Gevhertâş) (D. ?-Ö. 1262)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXX, S. 50, Ankara 2011.

- HALİL EDHEM, “Karamanoğulları Hakkında Vesâk-i Mahkûke”, *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, Cüz 11, (Kanun-ı Evvel 1324).
- İbn Battuta Seyahatnâmesi I, (çev. A. S. Aykut), İstanbul 2000.
- İBN BİBİ, *El Evamirü'l Ala'ye Fi'l Umuri'l Ala'ye*, C. I, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1996,
- İPEKTEN, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul 1996.
- KELEŞ Hamza-Asar, Serpil, “XVI-XIX. Yüzyıl Karaman Vakıflarının Hizmet Alanları”, *e-Kafkas Eğitim ve Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, (2015).
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, İstanbul 1967.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, “Bir Hüccet İki Vakfiye”, *Vakıflar Dergisi*, S. 7, İstanbul 1968, (Tıpkıbasım-Ankara 2006).
- KORTEİ, S. Haluk, “Gur Devleti’nde Bir Türk Kumandan: Tâceddin Yıldız”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S. 39, İstanbul 2004.
- MADDELUNG, Wilferd, “11. ve 13. Asırlarda Hanefi Âlimlerin Orta Asya’dan Batıya Göçü”, *Matürîdilik*, (haz. Sönmez Kutlu), Ankara 2003.
- Mevlânâ Celâleddin Mektuplar*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1963.
- MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RÛMÎ, *Fîhi Mâ Fîh*, (trc. Ahmed Avni Konuk), İstanbul 1993.
- MUŞMAL Hüseyin-Gürbüz, İrem, “Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Mader-i Mevlânâ Külliyesinin Bakım ve Onarım Faaliyetleri”, *SUTAD*, S. 47, (Aralık 2019).
- NECİP ASIM, *Celalüddin Harezmşah*, İstanbul 1934.
- ÖZÖNDER, Hasan, “Karaman (Lârende) Mevlâhâne-si”, *Osmanlı Araştırmaları XIV*, İstanbul 1994.
- RITTER, Hellmut, “Mevlânâ Celâleddin Rûmî”, *MEB İslam Ansiklopedisi III*, İstanbul 1979.
- SAHİH AHMED DEDE, *Mecmuatü’t Tevârihi’l Mevlâviye*, (haz. Cem Zorlu), İstanbul 2003.
- SEYYİD Burhaneddin Tirmizî, *Maârif*, (trc. A. Rıza Karabulut), İstanbul 1995.
- SIAMARDOV, Mukim, *Tacikistan’da Pamuk Üretiminin Ekonomik Analizi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa 2020.
- SULTAN VELED, *İbtidânâme*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Ankara 1976.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, “Bahâeddin Velede”, *DİA*, C. IV, İstanbul 1991.
- TEOMAN, Betül-Teoman, Gültekin, “Karamanoğulları Sikkelerine Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyetleri Sempozyumu II-Karamanoğulları Beyliği*, (edit. M. Şeker, M. Mercan, Y. Kaya, C. Uncu), Ankara 2016.
- TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1998.
- TURGUT, Havva Nur, *I. Alâeddin Keykûbâd Dönemi Bilim ve Düşünce Hayatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.
- UNAN, Fahri, “Osmanlı Resmi Düşüncesinin İlmiye Tarihi İçindeki Etkileri: Patronaj İlişkileri”, *Türk Yurdu*, C. XI, S. 45, (Mayıs 1991).
- UZLUK, Feridun Nafiz, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.
- ÜLGENER, Sabri, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul 2006.
- ÜRKMEZ, Kahraman Rauf, “Ârif Çelebi’nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, (Bahar 2019), s. 209-225.
- YILMAZ, Bilen, *Moğolların Türkistan Fethi ve Sonuçları (13-14. Yüzyıllar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Türiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2019.
- YILMAZ, Eyyüp, “Moğol İstilas Sürecinde Kübrevî Bir Derviş: Necmeddin Dâye’nin Gözüyle Ortaçağ Anadolu’suna Dair Bazı Değerlendirmeler”, *Selçuk Türiyat*, S. 54, (Nisan 2022).
- YİĞİTBAŞ, M. Sadık, *Kiğ*, İstanbul 1950.